

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petr Šuráň

**Lidská důstojnost – komparace pojmu v českém a německém
právu**

Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Lidská důstojnost – komparace pojmu v českém a německém právu* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci, dne 28. března 2021

.....

Petr Šuráň

Na tomto místě chci poděkovat Mgr. Olze Rosenkranzové, Ph.D. za trpělivé vedení při tvorbě této práce, za její čas, laskavý přístup a nezměrnou ochotu.

Obsah

Obsah	4
Seznam zkratk	6
Úvod	7
1 Lidská důstojnost v České republice.....	9
1.1 Historický vývoj pojmu	9
1.2 Ukotvení pojmu lidské důstojnosti v právním systému České republiky.....	12
1.2.1 Lidská důstojnost v článku 1 Listiny základních práv a svobod	12
1.2.2 Lidská důstojnost v článku 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod	14
1.2.3 Lidská důstojnost v preambuli Ústavy České republiky	15
1.3 Vliv judikatury Ústavního soudu na pojem lidské důstojnosti	16
1.3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv	16
1.3.2 Lidská důstojnost jako objektivní hodnota	18
1.3.3 Lidská důstojnost jako subjektivní právo	21
1.3.4 Použití Dürigovy „objektové formule“	22
1.4 Lidská důstojnost ve světle doktrinárních názorů.....	24
1.4.1 Lidská důstojnost jako součást podstatných náležitostí demokratického právního státu	24
1.4.2 Lidská důstojnost - relativní, či absolutní právo?	26
2 Lidská důstojnost ve Spolkové republice Německo	29
2.1 Historický vývoj pojmu	29
2.2 Ukotvení pojmu lidské důstojnosti v právním systému Spolkové republiky Německo	30
2.2.1 Lidská důstojnost v čl. 1 odst. 1 Základního zákona Spolkové republiky Německo	31
2.3 Vliv judikatury Ústavního soudu SRN na pojem lidské důstojnosti.....	34
2.3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv	34
2.3.2 Lidská důstojnost jako objektivní hodnota	35
2.3.3 Lidská důstojnost jako subjektivní právo	37
2.3.4 Použití Dürigovy „objektové formule“	38
2.4 Lidská důstojnost ve světle doktrinárních názorů.....	40
2.4.1 Lidská důstojnost jako jeden ze základních principů (Fundamentalsätze) Základního zákona SRN	40
2.4.2 Lidská důstojnost – relativní, či absolutní právo?	42
3 Výsledná komparace	45
3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv, objektivní hodnota či subjektivní právo	45
3.1.1 Zdroj lidských práv.....	45
3.1.2 Objektivní hodnota.....	45
3.1.3 Subjektivní právo.....	46

3.2	Ochrana lidské důstojnosti proti ústavním změnám	47
3.3	Lidská důstojnost jako právo relativní, nebo absolutní.....	47
	Závěr.....	49
	Seznam použitých zdrojů	50
	Monografie.....	50
	Komentáře.....	51
	Příspěvky ve sborníku.....	51
	Články v odborných časopisech	51
	Právní předpisy.....	51
	Judikatura	52
	Ostatní zdroje	53
	Abstrakt	54
	Abstract	54
	Klíčová slova	55
	Key words	55

Seznam zkratek

BVerfGE	Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu [Bundesverfassungsgerichtsentscheidung]
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Listina, LZPS	Listina základních práv a svobod, republikována usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod OSN Organizace spojených národů
Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění Protokolů č. 11 a 14 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12, 13 a 16
ÚS	Ústavní soud
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Základní zákon SRN	Základní zákon Spolkové republiky Německo [Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland] ze dne 23. 5. 1945 (BGBl. I S. 1), ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Lidská důstojnost patří bezpochyby mezi značně frekventované pojmy nejen právní vědy. O to zajímavější je fakt, že neexistuje jednotná definice, věta, která by lidskou důstojnost uměla vyjádřit. Takových pokusů je – a to jak v českém, tak i v německém prostředí – mnoho. Domnívám se však, že ač jinými slovy a jinými postupy, každá z nich se nakonec snaží dospět k jednotnému cíli, jakémusi jádru, které samo o sobě podstatou lidské důstojnosti je, ale které je zároveň velmi těžké slovně vyjádřit.

Tato práce si nevytyčila za cíl pokusit se takové vyjádření lidské důstojnosti najít. Snaží se tyto různé náhledy na pojetí a chápání lidské důstojnosti, a to v českém a německém právním prostoru, porovnat.

Cílem práce je tedy srovnání pojetí lidské důstojnosti v českém a německém právu. Slovy právní komparatistiky se *tertiem comparationis*¹ v tomto případě stává fenomén lidské důstojnosti a předmětem srovnávání (*comparatem* a *comparandem*)² jednotlivé národní úpravy (česká a německá) tohoto fenoménu. Toto *tertium comparationis* pak v průběhu práce blíže konkretizují v rámci jednotlivých výzkumných otázek. První takovou otázkou je, zda je lidská důstojnost v jednotlivých národních právních úpravách chápána jako jakýsi zdroj lidských práv, či jako objektivní hodnota, nebo jako konkrétní subjektivní právo. Druhá otázka pak zní, jak je právní úprava ochrany lidské důstojnosti chráněna proti možným ústavním změnám a konečně třetí otázka se ptá na to, jestli je ochrana lidské důstojnosti chápána jako právo absolutní, nebo právo relativní.

Práce je členěna do tří shrnujících kapitol, přičemž první kapitola se věnuje pojmání lidské důstojnosti v českém právu, druhá kapitola hovoří o přístupu k lidské důstojnosti v německém právu a třetí kapitola pak obsahuje výslednou komparaci těchto právních systémů v dané otázce.

První dvě kapitoly se pak shodně dělí do několika po sobě následujících podkapitol. První podkapitola stručně a krátce shrnuje historický vývoj pojmu důstojnosti. Druhá podkapitola se zabývá normativním stanovením lidské důstojnosti v jednotlivých právních řádech. Třetí podkapitola nahlíží na chápání lidské důstojnosti Ústavním soudem ČR a Ústavním soudem SRN, přičemž se detailně zaměřuje na to, zda tyto soudy pojmají daný fenomén jako zdroj lidských práv, objektivní hodnotu, či subjektivní právo. Čtvrtá podkapitola se pak optikou různých doktrinárních názorů snaží popsat, jak je právní ukotvení

---

¹ LÉKO, Kristián, BLAŽKOVÁ, Kristina, CHMEL, Jan. *Zahraniční vlivy a srovnávání v ústavním právu*. Praha: Leges, 2017, s.28.

² Tamtéž.

ochrany lidské důstojnosti chráněno proti možným ústavním změnám a zda je právo na lidskou důstojnost chápáno jako absolutní, či relativní.

V závěru práce shrnuji stěžejní body výsledné komparace německého a českého přístupu k lidské důstojnosti.

Za účelem analýzy pojmání lidské důstojnosti jsem studoval především judikaturu ústavních soudů Česka a Německa a také odbornou právnickou komentářovou literaturu, přičemž na straně české to byl především komentář k Listině základních práv a svobod a na straně německé celá řada komentářů k Základnímu zákonu SRN.

Domnívám se, že důstojnost člověka a její ochrana v právu je natolik bohatý a pestrý pojem, že se jeho chápání bude i nadále vyvíjet, tak jako tomu bylo i doposud. Obzvláště dnešní turbulentní doba ovlivněná celosvětovou pandemií spojená se značným omezováním základních práv občanů ze strany státu přinese dozajisté mnoho problematických otázek spojených s důstojností člověka, a právě to by mohlo být předmětem dalšího výzkumu.

1 Lidská důstojnost v České republice

1.1 Historický vývoj pojmu

Za celé trvání samostatného československého či českého státu nenašla lidská důstojnost až do roku 1991 své výslovné ukotvení v tuzemském ústavním právu. Tato situace doznala změny až s přijetím Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina nebo LZPS) dne 9. ledna 1991.

Projednávání návrhu Listiny započalo 8. ledna téhož roku v rámci Federálního shromáždění ČSFR, jehož jednání řídil předseda Shromáždění Alexander Dubček. Ten mimo jiné úvodem pronesl: *„Som presvedčený, že všetci si v tejto chvíli uvedomujeme mimoriadny význam, ktorý naše rokovanie má. Túžby nášho ľudu dostávajú konkrétnu podobu v zákonnej úprave, ktorá má zaručiť dôstojný, slobodný život každého človeka. Dejiny spoločnosti sú preniknuté obrovským úsilím o zabezpečenie slobody. Sú naplnené snahami o vytvorenie noriem vzájomného spolunažívania, ktoré slobodu garantujú.*

Najlepší duchovia všetkých čias v prospech a na osoh všetkých hľadali a formulovali Magnu Chartu, Deklaráciu nezávislosti, spoločenskú zmluvu, aby sa ľudstvo na prahu 20. storočia, poučené pustošivými vojnami a hlbokými krízami zjednotilo na Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorá bola prijatá Valným zhromaždením OSN práve pred 42 rokmi. Odtiaľ sa odvíja neľahké a zložité úsilie o presadenie základných práv človeka. Úspešnejšiemu postupu bránilo vtedajšie rozdelenie sveta na dva protichodné tábory a hrubé zneužívanie moci a nezákonnosť najm v tej časti sveta, ktorú ovládal stalinizmus. ...

Odtiaľ vedie cesta k našej jeseni 1989, v ktorej presadenie ľudských práv a slobôd malo klúčovú úlohu. Na pokrokovom vývoji v oblasti ľudských práv a základných slobôd sa významne podieľal svojou zákonodarnou činnosťou i náš zbor. Je však pravda, že novými zákonmi sme upravili iba jednotlivé práva a slobody, a to prípad od prípadu. Preto celkom zákonite vyvstáva potreba upraviť ich súhrnne na úrovni normy najvyššej právnej sily, t. j. ústavným zákonom.

Má to aj významný medzinárodný aspekt. Od svojho prvého vystúpenia na pôde Rady Európy v januári 1990..., som sa utvrdzoval v presvedčení, že predpokladom pre prijatie do európskych združení je našou povinnosťou prijať medzinárodné princípy a normy ľudských práv a slobôd. ... Som presvedčený, že dnešné prerokovanie ústavnej listiny bude úspešné a rozhodujúcou mierou prispeje k tomu, aby sme boli ešte v tomto mesiaci, príp. na počiatku

budúceho mesiaca prijatí za riadneho člena Rady Európy. Po všetkých úvodných uvedených akciách a prípravných rokovaníach to bude náš prvý závažný krok do Európy. ...

Základným zmyslom našej Listiny práv a slobôd, ako ju chápem, je usporiadať spoločnosť tak, aby v nej boli právne zaručené slobody a rovnosť. Dnes je to dôležité tým viac, že mnohé dôsledky rozmachu súkromného vlastníctva, prehĺbenie sociálnej nerovnosti vyžadujú vytvoriť právnu zábranu inej neslobode a nerovnoprávnosti. ...

Listinu ľudských práv považujem za určitý druh morálneho kódexu, ktorý má v našej spoločnosti proti zvoli a svojvôli presadiť a upevniť zásady mravnosti a humanity, ktoré u nás vždy patrili k rozhodujúcim najdôležitejším faktorom práve pre tých, ktorí v našom živote viedli zápas o ľudské práva.

Som presvedčený, že naše rokovanie o predloženom návrhu bude prebiehať s vedomím, že po prvý raz potvrdzuje úpravu ľudských práv a základných slobôd, ktorá zodpovedá demokratickým a humanistickým tradíciám nášho ľudu a tvorí základ pre všestranný rozvoj každého jednotlivca, pre upevnenie pluralitnej demokracie a posilnenie charakteru nášho štátu ako štátu právneho.

Po druhé, vyrovnávame sa s medzinárodným štandardom ľudských práv a slobôd a zároveň vnášame i svoj vklad do európskeho a svetového pokroku v tejto oblasti. Vklad je v tom, že ústavnou normou prekonáva nedostatky totalitného režimu v oblasti ľudských práv a vytvára podmienky pre prechod od totality k pluralite a občianskej spoločnosti. Osvojujeme si hodnoty demokratického sveta a vkladáme ich do nášho vnútorného zákonodarstva.

Po tretie, plným rešpektovaním ľudských práv a základných slobôd, rozvojom spoločnosti založenej na parlamentnej demokracii a právnom štáte prispievame k pokroku pri nastolovaní poriadku, trvalého mieru, bezpečnosti, spravodlivosti a spolupráce v medzinárodnom meradle.“³

Již v této úvodní řeči je patrné vyzdvižení důstojného života, ale i distancování se od předchozího totalitního režimu a také vytknutí nutnosti přijmutí katalogu lidských práv jako podmínky pro vstup do evropských demokratických struktur. Zdůrazněny byly taktéž ideové zdroje Listiny (Magna Charta, Deklarace nezávislosti Spojených států amerických, Všeobecná deklarace lidských práv).⁴

³ Stenografický zápis, dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011002.htm>.

⁴ WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 7.

Při projednávání vystoupil se svým, dle mého názoru podstatným a zastřešujícím příspěvkem také zpravodaj Ústavněprávního výboru Sněmovny národů Vlastimil Ševčík, který pronesl, že: „*Moci ve státu, který je Listinou deklarovaný jako demokratický, jsou položeny meze, které státem nesmí být překročeny, když i volnost jednání jednotlivce je omezena toliko rozsahem práv a svobod druhého. Ke stanovení takových mezí je zmocňuje zákon, jemuž listina ukládá omezení vyplývající též z jejího čtvrtého článku. Stát se má ovšem ke svým občanům – pokud výslovně není stanoveno jinak – jako např. v hlavě čtvrté Listiny, chovat neutrálně. To znamená, že především nesmí bezdůvodně zvýhodňovat jedny před druhými. Pro oblast řízení státu pak platí, že stát nesmí být ovládán určitou konkrétní ideologií, ať již politickou nebo náboženskou, neboť porušení této zásady je prvním krokem k tomu, aby se státu se všemi nedobrymi důsledky zmocnila určitá nekontrolovatelná skupina lidí. ... Znamená to ovšem, že demokratický stát se vskutku nesmí pojit s nižádnou ideologií, ať by tato měla jakýkoliv původ a předkládala jakékoli úmysly a cíle, neboť – a mějme to na paměti zejména pro těžké údobí, které stojí před námi - každá ideologie povyšujíc jedny, současně potlačuje druhé. Ve svých důsledcích pak rovnost mezi lidmi porušuje vždy.*“⁵

Spatřuji v jeho proslovu vyjádření jistých základů našeho ústavního systému, a to především ohraničenost státní moci, ideologickou neutralitu státu a bezpodmínečnou podmínku rovnosti všech lidí před zákonem.

Listina byla přijata 9. ledna 1991. Hlasovalo pro ni 114 poslanců Sněmovny lidu (kdy proti byl pouze jeden poslanec a 7 poslanců se hlasování zdrželo), dále s návrhem vyslovilo souhlas 54 českých poslanců Sněmovny národů (5 poslanců se zdrželo) a 50 slovenských poslanců Sněmovny národů (7 se zdrželo).⁶

Vážnost a významnost tohoto okamžiku pak potvrdil právě předsedající první místopředseda FS Z. Jičínský, když v závěru své konečné řeči vůči přítomným poslancům pronesl: „*...nemusíme mít obavy, že by naše jednání nevstoupilo do dějin čs. parlamentu.*“⁷

Listina základních práv a svobod nabyla účinnosti společně s uvozovacím ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. dne 8. února 1991.

---

⁵ WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 8.

⁶ Stenografický zápis, dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011032.htm>.

⁷ Stenografický zápis, dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011032.htm>.

1.2 Ukotvení pojmu lidské důstojnosti v právním systému České republiky

V Ústavním pořádku České republiky se lidská důstojnost svébytně vyskytuje na třech místech. V Listině základních práv a svobod ji lze nalézt v Článku 1⁸ a dále v Článku 10 odst. 1.⁹ V samotné Ústavě České republiky pak v její preambuli.¹⁰

1.2.1 Lidská důstojnost v článku 1 Listiny základních práv a svobod

Článek 1 Listiny základních práv a svobod ve své první větě říká, že „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“ Čím ale ona důstojnost vlastně je? Vzhledem k tomu, že definice takového pojmu neexistuje, si jej může kdokoliv vyložit po svém, svou vlastní představou o důstojnosti.

Z hlediska metodologie nalézání práva se tak jedná o tzv. neurčitý právní pojem. Jak podotýká Filip Melzer, takovýto právní pojem se vyznačuje hypertrofovanou neurčitou částí pojmu.¹¹ Tato neurčitá část pojmu je teorií práva pokládána za jednu ze tří sfér významu pojmu. Stručně a obecně vzato jsou těmito třemi sférami: a) jádro pojmu¹², b) neurčitá část pojmu¹³ a c) oblast mimo rozsah pojmu¹⁴.¹⁵ Problémem těchto tzv. neurčitých právních pojmů, lidskou důstojnost počítaje, je situace, kdy pro adresáty právních předpisů není z textu normy zjevné, jaký je obsah a rozsah příslušného pojmu.¹⁶ Konečné slovo tedy dostávají soudy, do

---

⁸ Čl. 1 Listiny základních práv a svobod: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“

⁹ Čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“

¹⁰ Preambule Ústavy České republiky: „My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky.“

¹¹ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 112.

¹² Jádro pojmu v sobě zahrnuje veškeré jevy, které by pod daný pojem podřadil takřka každý příslušník dané jazykové skupiny.

¹³ Neurčitá část pojmu zahrnuje ty jevy, které by pod daný pojem některý příslušník dané jazykové skupiny podřadil, jiný ovšem ne.

¹⁴ Oblast mimo rozsah pojmu zahrnuje jevy, které by pod daný pojem takřka žádný příslušník dané jazykové skupiny nepodřadil.

¹⁵ MELZER: *Metodologie nalézání...*, s. 96-97.

¹⁶ MELZER: *Metodologie nalézání...*, s.113.

jejichž rukou je interpretace takových pojmů vložena.¹⁷ Nejinak je tomu i u lidské důstojnosti, o jejíž výklad se již v mnohých případech postaral Ústavní soud ČR. O této skutečnosti se přesvědčíme v následující kapitole.

S přihlédnutím k již zmíněnému čl. 1 Listiny však v českém právním prostoru převládá názor, že v prostředí právního státu je lidská důstojnost nepochybně spojena s představou spravedlnosti. A sice takové spravedlnosti, kdy je jednotlivec chápán jako lidská bytost nadaná určitou hodnotou, rovná v právech se všemi ostatními jednotlivci.

Spravedlnost v právu není pojem s jednoznačným významem. Petr Osina rozlišuje spravedlnost morální, spravedlnost práva a spravedlnost sociální.¹⁸ V souvislosti s lidskou důstojností pak pokládám za důležité především to, že za součást spravedlnosti je pokládán princip rovnosti před zákonem.¹⁹ Neboť tento princip je dle mého názoru, i vzhledem k dikci čl. 1 Listiny, jistým pojítkem mezi lidskou důstojností a spravedlností. Jeho obsahem jsou tři prvky, a sice: a) zákaz diskriminace, jímž je zajišťována rovnost práva pro sociální skupiny a jednotlivce, b) rovnost podle měřítek spravedlnosti v případech, které jsou hodnotově či aplikačně sporné a c) požadavek sociálního vyrovnání, který pramení z humanity, náboženského přesvědčení nebo potřeby řešit společenské napětí.²⁰

Středobodem českého ústavního pořádku je jednotlivec a jeho práva tímto pořádkem garantovaná²¹. Postoj, kdy se na první místo společenských hodnot dostává člověk, je odrazem humanismu v právu. V souvislosti s ním již důstojnost přestává být chápána jako vlastnost odvozená od Boha (jak je pojmána křesťanstvím), ale je vnímána jako přirozenost samotného člověka. Důstojnost je tak odvozována od konkrétních schopností a vlastností každého jedince.²²

Logicky tedy lze dojít k závěru, že jedinec a jeho ústavním pořádkem garantovaná práva mají prioritu před státem. Právě to je vyjádřením konceptu lidské důstojnosti. Přednost jedince před masou. Lidská důstojnost se stává tedy jakýmsi společným jmenovatelem všech ostatních lidských práv, jejich pevným základem, na němž jsou vystavěna. A právě z tohoto důvodu, kdy je lidská důstojnost pokládána za samotné jádro všech ostatních základních práv, je nutno na ni nahlížet jako na nadřazenou těmto právům, což lze podtrhnout například

---

¹⁷ Pro dokreslení této problematiky více např. KOPA, Martin. Soudní přezkum výkladu a použití neurčitých právních pojmů správními orgány – in dubio pro libertate v praxi?. *Právní rozhledy* 1/2016, s. 26.

¹⁸ OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Leges, 2013. s. 213 an.

¹⁹ Tamtéž, s. 216.

²⁰ Tamtéž, s. 217.

²¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, IV. část.

²² MOROZOVÁ, Helena. Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku. In VEČEŘA, Miloš, STACHOŇOVÁ, Monika, HAPLA, Martin (eds). *Weyrův den právní teorie*. Masarykova Univerzita Brno, 2015, s. 20.

odlišným stanoviskem Elišky Wagnerové k nálezu Pl. ÚS 16/04. Podle ní ji tedy nelze klást na stejnou úroveň vedle ostatních základních práv a už vůbec ne ji pod ně podřazovat. V případě střetu základních práv s lidskou důstojností by tak neměl být ani aplikován princip proporcionality, používaný k hledání řešení při střetu těchto sobě si konkurujících práv.

Jak již bylo zmíněno, je koncept lidské důstojnosti korunou komplexu základních lidských práv obsažených v českém ústavním pořádku. Právě proto se stává jakýmsi interpretačním rámcem pro výklad těchto ostatních práv a také právě proto musí být při jakémkoliv výkonu veřejné moci respektována základní práva tímto způsobem interpretovaná.

Lidská důstojnost je však kromě interpretačního principu také objektivní hodnotou, ze které vyplývá pozitivní závazek státu garantovat, že je součástí právního řádu. Stát tak nejenže nesmí činit kroky směřující proti lidské důstojnosti, ale musí také zajistit ochranu jedincům jako subjektům nadaných důstojností.

Z čl. 1 Listiny vyplývá pojetí lidské důstojnosti v univerzálním smyslu, tedy, že je vlastní všem a že hodnota té které důstojnosti je za všech okolností stejná. Čili že každý člověk má naprosto stejnou míru důstojnosti.

1.2.2 Lidská důstojnost v článku 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

Toto základní právo je však v české Listině koncipováno také jako subjektivní, a sice v čl. 10 odst. 1, jenž nám říká, že *„každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“*

Za povšimnutí určitě stojí, že ústavodárce seřadil v prvním odstavci čl. 10 Listiny vedle sebe jak právo na lidskou důstojnost, tedy samo jádro všech ostatních základních práv, tak právo na osobní čest, dobrou pověst a ochranu jména. V ostatních odstavcích zmiňuje další práva, a sice v odstavci druhém obecně vyjádřené právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a v odstavci třetím právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě, čili právo na informační sebeurčení. Celkově lze tedy shrnout, že tento článek Listiny ukotvuje právo na soukromí v širším smyslu, přičemž toto členění soukromí do několika práv nelze při interpretaci práva na soukromí přeceňovat.²³ Takové členění je totiž pouhým důsledkem historických zkušeností autorů Listiny s různými způsoby porušování práva na soukromí.

---

²³ WAGNEROVÁ: *Listina základních...*, s. 281, bod 14.

Čl. 10 odst. 1 stanovující mimo jiné právo na lidskou důstojnost se týká osobní soukromé sféry. Právo na soukromý život zde má jak podobu negativního závazku – tedy povinnosti veřejné moci nezasahovat do tohoto práva, tak pozitivního závazku – tedy povinnosti státu vytvořit právní úpravu, která bude v zasahování do tohoto práva bránit i třetím osobám (a to například jak v soukromoprávní oblasti, kde se tak činí prostřednictvím §11 až 13 Občanského zákoníku,²⁴ tak v oblasti trestněprávní, konkrétněji v hlavě II. dílu 2. Trestního zákoníku²⁵).²⁶

Nález Ústavního soudu ČR II. ÚS 2268/07 označil lidskou důstojnost za nadpozitivní hodnotu ve světle čl. 9 odst. 2 Ústavy, který nám říká, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná. V nálezu Ústavní soud ČR také jasně řekl, že respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva (bod 41).

1.2.3 Lidská důstojnost v preambuli Ústavy České republiky

V neposlední řadě je třeba zmínit také zakotvení pojmu lidské důstojnosti v Ústavě České republiky. Objevuje se zde na jediném místě, a sice v preambuli, která říká, že „*my, občané České republiky [...] odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody [...] přijímáme tuto Ústavu České republiky.*“

Samotný text preambule však nemá přímé normativní účinky (tzn. nemůže založit, změnit či zrušit konkrétní právní vztah), ale jde o významné interpretační, popřípadě i aplikační vodítko, které nám udává, jakým způsobem Ústavu České republiky vykládat.²⁷

Podobně tedy jako v Článku 1 Listiny základních práv a svobod, není ani zde určeno přímo subjektivní právo, neboť logicky sama preambule normativní účinky nemá, a jedná se o zachycení jakési objektivní hodnoty (sama preambule explicitně mluví o „nedotknutelných hodnotách lidské důstojnosti“) ve spojení s interpretačním vodítkem.

---

²⁴ §11 - §13 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵ Hlava II., díl 2. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ WAGNEROVÁ: *Listina základních...*, s. 282, bod 18.

²⁷ MLSNA, Petr. In RYCHETSKÝ, Pavel a kol. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2, bod 1.

1.3 Vliv judikatury Ústavního soudu na pojem lidské důstojnosti

Na lidskou důstojnost jako pojem můžeme nahlížet ze tří teoretických rovin. Jednak jako na zdroj lidských práv, čili určité interpretační a aplikační vodítko, nebo na objektivní ústavní hodnotu a v neposlední řadě lze lidskou důstojnost chápat jako subjektivní právo.

V následujících podkapitolách si představíme základní teoretické vymezení těchto pojmů a přístup Ústavního soudu České republiky k nim. Nutno však říci, že Ústavní soud tyto tři teoretické přístupy vždy striktně nerozděluje a často argumentuje spojením těchto od sebe rozlišných rovin.

1.3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv

Lidskou důstojnost jako zdroj lidských práv nutno chápat především jako filosofický pojem. Takto pojatá forma důstojnosti je jev, který se v českém platném právu takřka nevyskytuje. Takřka, protože lze z určitého úhlu pohledu na lidskou důstojnost pojatou takovýmto způsobem nahlížet v preambuli Ústavy České republiky, která odkazuje na „nedotknutelné hodnoty lidské důstojnosti a svobody“. Jak však upozorňuje Petr Mlsna, preambule nemá přímé normativní účinky, a tak ji možno považovat jen za jakési interpretační a aplikační vodítko.²⁸ A právě to je podstata pojetí lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv – je v tomto smyslu chápána jako filosofické zdůvodnění existence lidských práv a jako taková může sloužit maximálně jako mravní korektiv pro moc zákonodárnou a soudní či jako jakási interpretační pomůcka k pochopení obsahu jednotlivých lidských práv.²⁹

Pojetí lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv úzce souvisí také s chápáním člověka jako subjektu a nikoliv jako objektu. Ústavní soud České republiky zde pracuje s tzv. „objektovou formulí“, kterou zavedl německý právní konstitucionalista Gustav Dürig ve svém komentáři k čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN.³⁰

Jedním z nálezů Ústavního soudu ČR, ve kterém spatřuji krystalické vyjádření lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv, je náleze ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04. Nález se ve své věcné podstatě zabýval omezením způsobilosti k právním úkonům. V jeho čtvrté části je pojednáno o postavení lidské důstojnosti v českém právním řádu následovně: „*Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná*

²⁸MLSNA: *Ústava České republiky...*, s. 2, bod 1.

²⁹HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost. Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019, s. 25.

³⁰DÜRIG, Günter. In MAUNZ-DÜRIG, *Kommentar zum Grundgesetz*. Mnichov: C. H. Beck, 1993. Art. 1, s. 17.

ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (např. právo na život, zaručení právní subjektivity). V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv (jež našla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv) se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mimo jiné vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství. Garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti. Tyto úvahy stvrzuje preambule Ústavy, která deklaruje lidskou důstojnost za nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Stejně tak Listina garantuje rovnost lidí v důstojnosti (čl. 1) a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1).“³¹

Že zde Ústavní soud ČR mluví o lidské důstojnosti jako o zdroji lidských práv, usuzují právě z části, která o ní hovoří jako o základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, a také z tvrzení, že otázky lidské důstojnosti jsou chápány jako součást kvality člověka, jeho lidství. Nelze si však nepovšimnout, že v poslední větě citace soud také připomíná lidskou důstojnost jako objektivní hodnotu, když odkazuje na čl. 1 Listiny, a jako subjektivní právo stanovené v čl. 10 odst. 1.

Téměř totožně pak o lidské důstojnosti mluví Ústavní soud ČR také v nálezu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07, kdy říká, že: „*Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (kupř. právo na život, zaručení právní subjektivity), ale v souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv, jež našla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv, se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mj. vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Způsobnost mít práva je součástí kvality člověka, součástí jeho lidství a je slovy preambule Listiny přirozeným právem člověka.*“³²

Také nález sp. zn. I. ÚS 3326/13 zmiňuje lidskou důstojnost ve světle postavení zdroje lidských práv: „*Zároveň rozhodování o zbavení osobní svobody za účasti osoby, o které se*

³¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, část IV.

³² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07, část IV.

rozhoduje, přispívá k plnému uplatnění principu, že člověk je subjektem s lidskými právy, a nikoliv pouze objektem, o jehož svobodě je možno rozhodovat bez jeho přítomnosti. Osobní slyšení při rozhodování o zbavení osobní svobody tak více naplňuje požadavek na respektování přirozené lidské důstojnosti (viz čl. 1 Listiny), která dle Ústavního soudu mimo jiné vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s objektem či předmětem [nález sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009 (N 188/54 SbNU 325)].³³

Ústavní soud ČR zde zdůrazňuje pojetí člověka jako subjektu a ne objektu, což poukazuje na jeho kvalitu danou přirozeným lidstvím. Právě v tom lze spatřit pojetí lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv.

1.3.2 Lidská důstojnost jako objektivní hodnota

Při pokusu definovat lidskou důstojnost jako objektivní hodnotu je třeba uvědomit si základní rozlišení působení základních práv, a sice jejich rozdělení na práva subjektivní (ta jsou součástí lidskoprávního vztahu jednatel-stát) a objektivní právo, tedy jakési právo základních práv (součást právního řádu).³⁴ Takovéto subjektivní základní právo v sobě pak obsahuje jak negativní složku, tedy určitý nárok jednotlivce na to, aby se veřejná moc zdržela zásahu do jeho práva, tak složku pozitivní, neboli nárok jednotlivce na to, aby veřejná moc konala.³⁵ Ovšem jako objektivní právo představuje určitý objektivní řád hodnot. Toto právo je východiskem pro činnost celé veřejné moci.³⁶

S tímto názorem se ztotožňuje i Ústavní soud ČR, když judikuje, že „jednou z funkcí Ústavy, zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její „prozařování“ celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v nezbytnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod“.³⁷

Povinnost veřejné moci jednat v souladu se základními právy se tak týká jak interpretace a aplikace, tak i tvorby práva.³⁸ Vedle toho vytváří základní práva ve své

³³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. ledna 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13, bod 38.

³⁴ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 48.

³⁵ Tamtéž, s. 49.

³⁶ Tamtéž, s. 52.

³⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98, část II.

³⁸ BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 52.

objektivní podobě i kritérium pro posuzování ústavnosti právních předpisů (při tzv. abstraktní kontrole právních předpisů Ústavním soudem ČR).³⁹

Tato objektivní hodnota tedy ve spojení s lidskou důstojností představuje určitý cíl života člověka. Reflektuje především představu určitého interpreta o tom, jak má vypadat důstojný život a tuto představu se snaží vtělit do právního systému.⁴⁰ Důstojnost v této podobě funguje jako interpretační vodítko a argumentační nástroj při aplikaci práva. Není však, jak logicky vyplývá, samostatným subjektivním lidským právem a jako takové má k těmto subjektivním, vymahatelným právům akcesorickou povahu.⁴¹

Velmi jednoznačné definování lidské důstojnosti jako objektivní hodnoty vyjádřil v odlišném stanovisku k usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/13 soudce Vojen Güttler, a to tvrzením, že *„cílem je lidská důstojnost, svoboda a spravedlnost jako nejvyšší hodnoty ve společnosti, jejichž ochrana a dodržování jsou základními povinnostmi demokratického právního státu (čl. 1 a 4 Ústavy České republiky).“*⁴²

Jasně zde totiž hovoří o několika vedle sebe stojících nejvyšších hodnotách, k jejichž ochraně a dodržování je stát povinen. Mimo důstojnost se jedná také o svobodu a spravedlnost.

Jako objektivní hodnota je lidská důstojnost vymezena také v nálezu sp. zn. I. ÚS 1119/15, a to konkrétně tak, že *„Ústavní soud shledává tento poukaz stížnostního soudu stereotypizující jednotlivce podle jeho příslušnosti k určitému etniku zcela nepřijatelným v demokratickém právním státě založeném na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy), který na ústavněprávní úrovni chrání základní hodnoty, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech (čl. 1 Listiny)...“*⁴³

Příkladem situace, kdy Ústavní soud České republiky pracuje s lidskou důstojností jako hodnotou, nám může být náleze ze dne 29. února 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07, který ve svém 43. bodě říká, že *„Lidská důstojnost jako hodnota je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytost, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt*

---

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ HORÁK: *Lidská důstojnost. Kritická reflexe...*, s. 27.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. března 2013, sp. zn. Pl. ÚS 4/13, odlišné stanovisko soudce Vojena Güttlera, bod B.

⁴³ Náleze Ústavního soudu České republiky ze dne 16. června 2015, sp. zn. I. ÚS 1119/15, bod 45.

státní vůle anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.“⁴⁴

Jako objektivní hodnotu dle mě Ústavní soud ČR lidskou důstojnost (společně vedle svobody) vykresluje i v nálezu sp. zn. I. ÚS 190/15, kde konstatuje, že *„Ustanovení čl. 1 Ústavy klade na první místo uspořádání našeho státu úctu k lidským právům a svobodám, přičemž ústřední (podle preambule Ústavy dokonce nedotknutelnou) hodnotou českého ústavního pořádku i právního řádu je lidská důstojnost a svoboda.*“⁴⁵

Často však v argumentaci Ústavního soudu České republiky dochází k smíšení lidské důstojnosti v podobě objektivní hodnoty s lidskou důstojností v podobě zdroje lidských práv. Jak upozorňuje Filip Horák⁴⁶, je tomu tak například v nálezu sp. zn. I. ÚS 1586/09: *„Lidská důstojnost totiž představuje nejvyšší hodnotu stojící v základu celého českého právního řádu, jakož i ústavního pořádku, a lze ji tak nahlížet jako finální účel obou zmíněných, jimž dodává legitimitu (viz preambuli k Ústavě České republiky). Tím se lidská důstojnost stává objektivní ústavní kategorií a působí ve vztahu k ostatním jinak nehierarchicky uspořádaným základním právům (klasickým a politickým) jako hodnota nadřazená. Pod zorným úhlem výše uvedeného je tak jakýkoliv zásah či snížení lidské důstojnosti skutečně nezbytné vnímat jako zásah velmi závažný, a tedy i stěží reparaovatelný, neboť lidská důstojnost je hodnotou horizontálně neporovnatelnou s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, je zcela nenahraditelná jiným statkem, tím méně je pak hodnotou kvantifikovatelnou či vyčíslitelnou v penězích.*“⁴⁷

S jeho názorem naprosto souhlasím, neboť náleze zde mluví o lidské důstojnosti jako o hodnotě, která je finálním účelem právního řádu (čili zde figuruje lidská důstojnost jako objektivní hodnota), přičemž o ní zároveň mluví jako o hodnotě nejvyšší, stojící v základu celého právního řádu, která je vůči ostatním základním právům nadřazená (zde již dostává rysy zdroje základních práv).

Dalším příkladem smísení lidské důstojnosti v podobě objektivní hodnoty a zdroje lidských práv můžu uvést také náleze sp. zn. Pl. ÚS 55/13, který v bodě 84 říká, že *„Ústavní pořádek představuje vzájemně propojený strukturální celek, který směřuje k ochraně nejvyšší hodnoty lidské důstojnosti a lidsky důstojného života, přičemž volba konkrétního systému, jak udržet stav důstojnosti, je již záležitostí zákonodárce.*“⁴⁸

---

⁴⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. února 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07, bod 43.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. září 2016, sp. zn. I. ÚS 190/15, bod 23.

⁴⁶ HORÁK: *Lidská důstojnost, kritická reflexe...*, s. 38.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 33.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. května 2015, sp. zn. Pl. ÚS 55/13, bod 84.

Lidská důstojnost je zde představena jako nejvyšší hodnota. Čili ne jako jedna z hodnot, která připouští vzájemné konkurování a poměřování, ale jako hodnota spojená se zdrojem lidských práv, čímž dosahuje pozice hodnoty nejvyšší. To odpovídá absolutní teorii lidské důstojnosti.

1.3.3 Lidská důstojnost jako subjektivní právo

Konečně lidská důstojnost jako subjektivní právo představuje přímý vztah jednotlivce k veřejné moci. Dostává podobu konkrétního přímo působícího a vymahatelného práva. Obsahuje jak zajištění jisté autonomní sféry jednotlivce, chráněné před zásahem veřejné moci, tak zajištění možnosti jednotlivce se chovat určitým způsobem, či dokonce mít vůči státu konkrétní nároky.⁴⁹ Takovéto subjektivní právo je zcela jistě pod ochranou moci soudní.⁵⁰

Ústavní soud České republiky argumentuje lidskou důstojností také v její čistě subjektivně-právní rovině. Jako příklad, kdy důstojnost použil jako samostatné právo bez jakéhokoliv spojení s její podobou objektivní hodnoty či zdroje lidských práv, lze uvést nálezný sp. zn. IV. ÚS 3183/15, který se věcně týkal odškodnění za nezákonné trestní stíhání. Tento nálezný ve svých bodech 28 a 50 mluví o důstojnosti v této podobě: „*Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť postupem obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatelky na (odpovídající) náhradu škody způsobené nezákonným zásahem orgánů veřejné moci, ve spojení s právem na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochrany dobrého jména zakotvené v čl. 10 odst. 1 a v čl. 36 odst. 3 Listiny...*“, resp. „*Ústavní soud proto uzavírá, že stěžovatelka byla poškozena nezákonným postupem státu - s akcentem na skutečnost, že pro nerespektování závazného právního názoru vysloveného v prvním kasačním rozhodnutí Nejvyššího soudu byla opakovaně odsouzena a odsuzující rozhodnutí byla posléze zrušena. Byla dotčena v právu na ochranu důstojnosti, cti a dobré pověsti (čl. 10 odst. 1 Listiny).*“⁵¹

Nutno si povšimnout, že Ústavní soud ČR zde důstojnost klade na jednu rovinu s právem na ochranu cti, dobré pověsti a dobrého jména, čili všech ostatních práv vymezených v prvním odstavci desátého článku Listiny. Lidské důstojnosti je tak zde explicitně přiznána podoba samostatného lidského práva bez spojitosti s objektivní hodnotou, či dokonce zdrojem lidských práv. Ovšem výčet těchto práv v jedné rovině by mohl svádět k interpretaci lidské

⁴⁹ BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 50.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Nálezný Ústavního soudu České republiky ze dne 27. září 2016, sp. zn. IV. ÚS 3183/15, body 28 a 50.

důstojnosti jako ekvivalentu „cti“⁵², či opačně „cti“ jako ekvivalentu lidské důstojnosti. Z judikatury Ústavního soudu ČR však vyplývá, jak podotýká Monika Kováčová⁵³, že tyto pojmy od sebe rozlišuje. V nálezu sp. zn. I. ÚS 453/03 se výslovně zmiňuje o tom, že „*čest je také integrální a důležitou součástí důstojnosti člověka*“.⁵⁴ Ze zmíněného souhlasně s Monikou Kováčovou usuzuji, že Ústavní soud ČR tyto dva pojmy neztotožňuje.

Jak jsme se ale mohli přesvědčit v předešlých podkapitolách, Ústavní soud ČR jednotlivé přístupy k lidské důstojnosti často propojuje, a nejinak je tomu i u pojetí důstojnosti jako subjektivního práva.

Jako příklad poslouží usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 1041/17, týkající se posouzení kolize svobody projevu a osobnostních práv. Nález zde mluví o lidské důstojnosti takto: „*Základním a určujícím hlediskem pro stanovení uvedených měřítek musí být hledisko závažnosti a intenzity zásahu do práv náležejících do tzv. intimní sféry soukromého života jednotlivce, dotýkajícího se samé podstaty lidství a lidské důstojnosti, který je s ohledem na její význam a nadřazenost nezbytné vnímat jako zásah nejcitlivější a nejzávažnější bez ohledu na skutečnost, zda se jedná o jednotlivce veřejně činného, známého, či nikoliv. Jakýkoliv zásah či snížení lidské důstojnosti je proto nezbytné vnímat jako zásah velmi závažný, a tedy i stěžejně reparační, neboť lidská důstojnost je hodnotou horizontálně neporovnatelnou s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, je zcela nenahraditelná jiným statkem, tím méně je pak hodnotou kvantifikovatelnou či vyčíslitelnou v penězích...*“⁵⁵

Nejprve zde Ústavní soud ČR hovoří o zásahu do práv tzv. intimní sféry, dotýkajícího se lidské důstojnosti (zde tedy vystupuje důstojnost v podobě subjektivního práva), a poté o lidské důstojnosti jako hodnotě nadřazené a horizontálně neporovnatelné s ostatními ústavními hodnotami (zde vystupuje již jako kombinace objektivní hodnoty a zdroje lidských práv, neboť má jít o hodnotu nejvyšší).

1.3.4 Použití Dürigovy „objektové formule“

Jak bylo zmíněno výše, pracuje Ústavní soud ČR taktéž s tzv. „objektovou formulí“ německého právního konstitucionalisty Güntera Düriga. Tato formule předestírá způsob, jakým se má zkoumat možný zásah do důstojnosti člověka. Stanovuje totiž, že člověk nesmí být pojmán jako prostý objekt státní vůle. Jedinec tak nesmí být chápán jako pouhý

⁵² KRATOCHVÍL, Jan. Právo na ochranu soukromí. In BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 286.

⁵³ KOVÁČOVÁ, Monika. *Lidská důstojnost v judikatuře Ústavního soudu ČR*. Diplomová práce, Olomouc, 2019. s. 21.

⁵⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. listopadu 2005, sp. zn. I. ÚS 453/03, část IV.

⁵⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. září 2017, sp. zn. I. ÚS 1041/17, bod 38.

prostředek k dosažení určitého cíle, ale právě jako cíl sám o sobě.⁵⁶ Právě tato formule bývá spojována s pojetím lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv.

Jak uvádí Olga Rosenkranzová, Ústavní soud ČR doposud použil tuto formuli ve čtyřech následujících rozhodnutích.⁵⁷

Jedná se o nález sp. zn. I. ÚS 557/09, který se týká posouzení omezení způsobilosti k právním úkonům soudem: „*G. Dürig [G. D., Der Grundrechtssatz von der Menschenwürde, Archiv des öffentlichen Rechts 81 (1956), s. 127] zformuloval proslulou teorii objektu, kterou převzala judikatura německého Spolkového ústavního soudu, vážící se k otázkám lidské důstojnosti. Podle této teorie dochází k porušení lidské důstojnosti i v případě, kde je konkrétní jednatel postaven státní mocí do role objektu, kdy se stává pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny. Lze dovodit, že člověk tak bývá netoliko objektem společenských 'poměrů', ale stává se i objektem práva, je-li nucen podrobovat se mu zcela při jeho interpretaci a aplikaci, tj. bez zohlednění jeho individuálních zájmů, resp. základních práv. Také je třeba dodat, že těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednatel a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednatel je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednatelce.*“⁵⁸

Nález sp. zn. I. ÚS 1586/09 týkající se porušení práva na ochranu lidské důstojnosti a na respekt k soukromému životu přiznáním nedostatečné výše náhrady nemajetkové újmy v penězích výše zmíněný popis objektové formule ve své argumentaci doslovně převzal.⁵⁹

Dalším nálezem, který teorii objektu využil, je nález sp. zn. III. ÚS 3333/11, jenž se zabývá kolizí zájmů opatrovníka vůči opatrované, psychicky nemocné osobě. Objektová formule zde tkví v zobrazení člověka jako autonomního jedince, který je s to sám o sobě rozhodovat. V nálezem je mimo jiné uvedeno: „*Autonomie člověka jakožto organická součást konceptu lidské důstojnosti, vyjadřuje schopnost vládnout sobě samému, tj. žít svůj život podle důvodů a motivů, které si určují sám, a jež tak nejsou produktem vnější manipulace, ale vycházejí z autentického já. Respektování hodnoty autonomie člověka proto zabraňuje nepřipadným paternalistickým intervencím do jeho života, jež nerespektují, že je člověk schopen se rozhodovat podle sebe.*“⁶⁰

---

⁵⁶ ROSENKRANZOVÁ, Olga. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filosofická perspektiva*. Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant. Praha: Leges, 2019, s. 138.

⁵⁷ Tamtéž, s. 141.

⁵⁸ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09, body 18 – 19.

⁵⁹ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 26.

⁶⁰ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 26. září 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11, bod 30.

Čtvrtým nálezem pracujícím s objektovou formulí je pak nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15 zabývající se registrovaným partnerstvím jako překážkou individuálního osvojení dítěte, ve kterém je judikováno takto: „*Lidská důstojnost představuje nedotknutelnou hodnotu a je součástí nadpozitivního práva [viz nález sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 29. února 2008]. Rovněž judikatura Ústavního soudu staví lidskou důstojnost do samotného centra právního řádu a vymezuje ji jako součást samotného „lidství“ člověka. K porušení lidské důstojnosti proto dochází v případě, kdy je konkrétní jednatel postaven státní mocí do role objektu, kdy se stává pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny [nález sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009]. Listina proto také uznává specifickou kvalitu člověka jako subjektu a zakazuje, aby byl člověk vystaven jednání, které by zpochybňovalo jeho příslušnost k lidské rodině. Rovnost lidí v důstojnosti a právech je základem uznání hodnoty každého člověka, a to bez ohledu na jeho další charakteristiky a užitečnosti či prospěšnost pro celek [nález sp. zn. Pl. ÚS 83/06 ze dne 12. března 2008].*⁶¹

1.4 Lidská důstojnost ve světle doktrinárních názorů

1.4.1 Lidská důstojnost jako součást podstatných náležitostí demokratického právního státu

V předešlé kapitole jsme se prostřednictvím judikatury Ústavního soudu České republiky seznámili s problematikou pojetí lidské důstojnosti ve třech rozličných podobách – zdroje lidských práv, objektivní hodnoty a subjektivního práva.

Nyní se v rámci další výzkumné otázky zaměříme na to, zda lze ochranu lidské důstojnosti zařadit do okruhu tzv. podstatných náležitostí demokratického právního státu. Čl. 9 odst. 2 Ústavy totiž stanoví: „*Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.*“⁶²

Abychom se mohli pokusit určit, zda lidská důstojnost pod tento pojem spadá, musíme si nejprve alespoň v hrubých obrysech ujasnit, co podstatné náležitosti demokratického právního státu jsou.

Obecně vzato chápeme pojem demokratického právního státu jako soubor několika obsáhlých principů, mezi které nutno zařadit především právní jistotu, dělbu moci a ochranu základních práv. Jak podotýká Maxim Tomoszek, Ústavní soud České republiky pod tento pojem zahrnuje také určité hodnotové prvky.⁶³ Podstatnými náležitostmi demokratického

⁶¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, body 44-45.

⁶² Ústava České republiky, čl. 9, odst. 2.

⁶³ TOMOSZEK, Maxim. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015, s. 96.

právního státu jsou pak právě jádra těchto principů a prvků, které považujeme za jeho součást. Tato jádra tedy, s odkazem na čl. 9 odst. 2 Ústavy, nelze měnit.

Je potřeba podotknout, že se v odborné literatuře můžeme setkat také s termíny materiální jádro či materiální ohnisko. Někteří autoři pojem materiálního jádra (resp. ohniska) od pojmu podstatných náležitostí demokratického právního státu odlišují,⁶⁴ avšak v této práci se terminologicky přikláním k chápání těchto pojmů jako synonym. Ostatně tak činí i Ústavní soud České republiky. Necht' jako příklad poslouží slavný nález v kauze Melčák, kde Ústavní soud v jedné a té samé části judikátu říká, že: „*Ústavní soud ve své dosavadní judikatuře důrazně dal najevo nezbytnost ochrany materiálního ohniska ústavního pořádku.*“,⁶⁵ aby následně prohlásil, že: „*Ochrana materiálního jádra Ústavy, tj. imperativ nezměnitelnosti podstatných náležitostí demokratického právního státu dle čl. 9 odst. 2 Ústavy, není pouhým apelem, [...]*“⁶⁶

Širokou a značně obecnou definici podstatných náležitostí demokratického právního státu nám nabízí Ústavní soud České republiky ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/08: „*Vůdčím principem je nepochybně zásada nezadatelných, nezcizitelných, nepromlčitelných a nezrušitelných základních práv a svobod jednotlivců, rovných v důstojnosti a právech; k jejich ochraně je budován systém opírající se o zásady demokracie, svrchovanosti lidu, dělby moci, respektující zejména zmíněné materiální pojetí právního státu. Tyto zásady nejsou dotknutelné ani formálně-právně souladně provedenou změnou Ústavy, protože mnohé z nich jsou zjevně přirozenoprávního původu, a stát tedy není jejich poskytovatelem, ale může a musí je – jako ústavní stát – pouze zaručovat a chránit.*“⁶⁷

V této definici spatřuji jednoznačně kladený důraz na základní práva jednotlivců, kteří si jsou rovni v důstojnosti a právech. Logicky tedy můžeme dospět k tomu, že lidská důstojnost, která jedním z těchto základních lidských práv je, pod tento výčet spadá. Čili spadá tak i do množiny prvků tvořících podstatné náležitosti demokratického právního státu. Toto tvrzení navíc podtrhuje poslední část první věty výše zmíněné citace, která nositele těchto práv charakterizuje jako sobě rovné mimo jiné právě v důstojnosti.

Ústavní soud České republiky jde však v konkretizaci podstatných náležitostí demokratického právního státu dál. Ve vztahu k lidské důstojnosti tak činí v nálezu sp. zn. II.

---

⁶⁴ MOLEK, Pavel. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014, s. 137 an.; PREUSS, Ondřej. *Klauzule věčnosti: je možné odstranit liberální demokracii?*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 36 an.

⁶⁵ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 10. září 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09, část. IV.

⁶⁶ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 10. září 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09, část. IV.

⁶⁷ Nálež Ústavního soudu České republiky ze dne 26. listopadu 2008, sp. zn. Pl. ÚS 19/08, odst. 93.

ÚS 2268/07, který jsem v této práci výše již zmiňoval: „*Byla-li státní správa v pojetí formálního právního státu přísně vázána na zákon ve formálním smyslu, vyznačuje se materiální ústavní stát svým přitakáním nadpozitivním hodnotám (ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy České republiky), jakými jsou lidská důstojnost, svoboda, spravedlnost, které představují podstatné náležitosti demokratického právního státu. Respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva.*“⁶⁸

Zde již Ústavní soud České republiky explicitně vyjmenovává lidskou důstojnost jako jeden z prvků náležejících do množiny podstatných náležitostí demokratického právního státu.

Z autorů, kteří se pokusili jakýsi katalog podstatných náležitostí demokratického právního státu vytvořit, bych zmínil například Věru Jiráskovou, která mezi ně vedle dělby moci, uznání svobody, svrchovanosti lidu a jiných uvádí právě také rovnost lidí v důstojnosti.⁶⁹ Také Maxim Tomoszek klade na lidskou důstojnost důraz, když o ní mluví jako o ústřední hodnotě českého právního systému.⁷⁰

1.4.2 Lidská důstojnost - relativní, či absolutní právo?

Poslední výzkumnou otázkou, kterou jsem si v této práci stanovil, je spor o to, zda je garance lidské důstojnosti právem relativním, či naopak právem absolutním.

Obecně můžeme konstatovat, že absolutní právo je takové právo, které vylučuje možnost vyvažování, resp. existenci legitimního omezení (zásahu)⁷¹ a lze tak zjednodušeně tvrdit, že je pravidlem (to buď platí, nebo neplatí), a že relativní právo je právem, které má podobu principu a které lze vyvažovat s ostatními principy.⁷²

Na začátek je nutno uvést, že v českém právním prostředí nepanuje jednomyslná shoda na tom, zda je lidská důstojnost právem absolutním, či relativním.⁷³

Z mého pozorování se však přikláním k názoru, že ač nepanuje na daný problém shoda, existuje viditelná tendence odborné veřejnosti chápat lidskou důstojnost spíše optikou absolutního práva. Z této teze však existují výjimky, které budou v této práci představeny.

Nejprve si však představíme názory zastánců pojetí lidské důstojnosti jako práva absolutního. Jak uvádějí Michal Bartoň a Jan Kratochvíl, kolektiv autorů publikace „Základní

---

⁶⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. února 2008, sp. zn. II ÚS 2268/07, odst. 41.

⁶⁹ JIRÁSKOVÁ, V. Základní ustanovení předpisů ústavního pořádku. In PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 2. díl, Ústavní právo české republiky*. Praha: Leges, 2015, s. 372.

⁷⁰ TOMOSZEK: *Podstatné náležitosti demokratického...*, s. 121.

⁷¹ BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 75.

⁷² Tamtéž, s. 76.

⁷³ Tamtéž, s. 223.

práva“ se kloní k pojetí důstojnosti jako absolutního práva, tedy jakožto pravidla.⁷⁴ Vyvažování je tak v tomto případě nemožné a jakýkoliv zásah do lidské důstojnosti bude představovat porušení Listiny. Výše zmíněná publikace navíc uvádí, že v souvislosti s nejasným rozsahem pojmu lidská důstojnost pak nebudou nastávat spory při vyvažování lidské důstojnosti s ostatními právy či zájmy, neboť to u absolutního práva není možné, ale spíše již při definování samotného pojmu lidská důstojnost.

Bartoň však jisté zásahy i přesto připouští.⁷⁵ Jestliže budeme chápat lidskou důstojnost ve dvou rovinách, a sice v rovině jakési cti, či vážnosti (obsažené v čl. 10 odst. 1 Listiny) na jedné straně a morální hodnoty (obsažené v čl. 1 Listiny) na straně druhé, stává se první pojetí právem relativním, které bezesporu zásahy připouští, a druhé pojetí právem absolutním, které žádné zásahy, resp. vyvažování nepřipouští.

Setkáváme se zde tedy s pojetím lidské důstojnosti v zásadě absolutním, připouštějící určité výjimky při různém úhlu pohledu na lidskou důstojnost.

Ukázkou chápání lidské důstojnosti jako absolutního práva nepřipouštějícího poměrování je jeho vykreslení v odlišném stanovisku soudkyně Wagnerové k nálezu Pl. ÚS 16/04. Wagnerová zde uvádí: „[...] neboť lidská důstojnost, jak shora uvedeno, představuje nejvyšší hodnotu stojící v základu celého českého právního řádu, jakož i ústavního pořádku. Lidskou důstojnost lze totiž nahlížet jako finální účel obou zmíněných, jimž dodává legitimitu (viz preambule k Ústavě České republiky). Lidská důstojnost je moderní ústavní termín, který byl v Evropě, v dnes užívaném smyslu, artikulován jako odezva na druhou světovou válku, a jeho účel z hlediska struktury je historicky třeba hledat v potřebě trestat pachatele zločinů proti lidskosti nejen pro prostou vraždu. I Rozhodnutí ESLP se k lidské důstojnosti hlásí, ač Úmluva ji nezmiňuje, jako k hodnotě nadřazené lidským právům v Úmluvě obsaženým, resp. jako k hodnotě, která tvoří "podhoubí" všech těchto práv. Tak se lidská důstojnost stává objektivní ústavní kategorií a působí ve vztahu k ostatním, jinak nehierarchicky uspořádaným základním právům (klasickým a politickým), jako hodnota nadřazená. (Výslovně se k tomuto chápání lidské důstojnosti staví německá ústava v čl. 1 i německá ústavní doktrína - viz např. H. Dreier; "Article 1 I" in H. Dreier ed., *Grundgesetz Kommentar*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1996, sv. I., s. 20 - 21.) Pod zorným úhlem řečeného se mi jeví většinou naznačená možnost domáhat se ochrany soukromí v podobě náhrady nemajetkové újmy v penězích cestou žaloby

⁷⁴ KRATOCHVÍL, Jan, BARTOŇ, Michal. In BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 222.

⁷⁵ Tamtéž, s. 223.

na ochranu osobnosti jako silně problematická, neboť soukromí je, jak svrchu uvedeno, hodnotou horizontálně nekomparovatelnou s lidskou důstojností.“⁷⁶

Především tvrzení, že lidská důstojnost představuje nejvyšší hodnotu českého ústavního pořádku a že je objektivní ústavní kategorií, která k ostatním, nehierarchicky uspořádaným základním právům působí jako hodnota nadřazená, mě vede k názoru, že Wagnerová pojímá lidskou důstojnost jako právo absolutní, odmítající jakékoliv vyvažování s ostatními základními právy.

Podobný pohled lze vyčíst i z judikatury Ústavního soudu České republiky. Jako příklad možno uvést náleží I.ÚS 1041/17, který stanoví, že: „...*Jakýkoliv zásah či snížení lidské důstojnosti je proto nezbytné vnímat jako zásah velmi závažný, a tedy i stěžejně reparační, neboť lidská důstojnost je hodnotou horizontálně neporovnatelnou s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, je zcela nenahraditelná jiným statkem, tím méně je pak hodnotou kvantifikovatelnou či vyčíslitelnou v penězích.*“⁷⁷

Lze tak znovu ukázat na vykreslení lidské důstojnosti jako hodnoty horizontálně neporovnatelné s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, z čehož vyplývá její absolutní povaha.

Stejný názor vyjadřuje Ústavní soud také v náleží sp. zn. I. ÚS 1586/09, kde doslovně přebírá dřívější, výše zmíněné myšlenky Elišky Wagnerové, a souhlasně s ní tvrdí, že: „[...]*Tím se lidská důstojnost stává objektivní ústavní kategorií a působí ve vztahu k ostatním jinak nehierarchicky uspořádaným základním právům (klasickým a politickým) jako hodnota nadřazená.*“⁷⁸

V českém právním prostoru se však vyskytují i ojedinělé názory, které postavení lidské důstojnosti jako hodnoty absolutní relativizují. Příkladem může být zveřejnění českého překladu článku Roberta Alexyho o vztahu lidské důstojnosti a principu proporcionality v časopisu „Právník“.⁷⁹

Závěrem tedy lze říci, že v českém právním prostoru převažuje silná tendence chápat lidskou důstojnost jako právo absolutní, jak také judikuje Ústavní soud ČR. Avšak v odborné veřejnosti lze ojediněle nalézt i opačné přesvědčení, které tvrdí, že je právem relativním.

---

⁷⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, III. část, odlišné stanovisko soudkyně Elišky Wagnerové.

⁷⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1041/17, bod 38.

⁷⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 33.

⁷⁹ ALEXY, Robert. *Lidská důstojnost a princip proporcionality*. Právník, 2015, roč. 156, č. 11, s. 867 – 878.

2 Lidská důstojnost ve Spolkové republice Německo

2.1 Historický vývoj pojmu

Ochrana lidské důstojnosti nalézá své zásadní místo v německém právním prostoru v časech, které přišly po hrůzách druhé světové války. Její ukotvení do ústavního práva přichází s přijetím Základního zákona SRN („*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*“), který, jak podotýká Eliška Wagnerová, představuje významnou změnu pojmání základních práv v celém prostoru střední Evropy, neboť právě díky tomuto dokumentu se měla základní práva stát bezprostředně platným právem, které bude závazné jak pro veřejnou správu a soudy, tak pro zákonodárství.⁸⁰

1. září 1948 započala první jednání o nové německé ústavě a již brzy bylo v rámci ústavodárského konventu jasné, že na její vrchol bude postaveno ustanovení, které jasně zdůrazní celkovou orientaci nového systému směřující vstříc svobodnému, demokratickému státu a odmítne totalitní diktaturu.⁸¹

První návrh znění čl. 1 tohoto konventu tedy vykryštoval do této podoby:⁸²
-odst. 1: „*Stát je zde pro člověka, nikoliv člověk pro stát.*“
-odst. 2: „*Důstojnost lidské osobnosti je nedotknutelná. Veřejná moc je ve všech svých formách povinna respektovat a chránit lidskou důstojnost.*“⁸³

Ústavodárský konvikt se však na tomto znění prvního článku Základního zákona SRN neshodl kvůli jeho přílišné abstraktnosti a těžké uchopitelnosti.⁸⁴

Lidská důstojnost se v průběhu jednání o nové ústavě stávala stále silnějším centrálním principem celého nového ústavního systému, načež následoval další nový návrh čl. 1 Základního zákona SRN:⁸⁵ „*Důstojnost člověka spočívá ve věčných, každému jedinci neodmyslitelně vlastních právech. Německý lid je znovu uznává jako základ veškerého lidského společenství. Proto jsou základní práva zaručena, zavazují moc zákonodárnou, výkonnou a soudní také ve spolkových zemích jako bezprostředně platné právo.*“⁸⁶

---

⁸⁰ WAGNEROVÁ: *Listina základních...*, s. 7.

⁸¹ BLÖMACHER, Sabine. *Die Menschenwürde als Prinzip des deutschen und europäischen Recht. Kohärenz der Konzepte?*. Berlín: Duncker & Humblot, 2016, s. 28.

⁸² LEIBHOLZ, Gergard, MANGOLDT, Hermann. *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1951, s. 48.

⁸³ Art. 1 Abs. 1: „Der Staat ist um des Menschen willen da, nicht der Mensch um des Staates willen.“; Abs. 2: „Die Würde der menschlichen Persönlichkeit ist unantastbar. Die öffentliche Gewalt ist in allen ihren Erscheinungsformen verpflichtet, die Menschenwürde zu achten und zu schützen.“

⁸⁴ BLÖMACHER: *Die Menschenwürde als...*, s. 29.

⁸⁵ LEIBHOLZ, MANGOLDT: *Jahrbuch des öffentlichen Rechts...*, s. 48.

⁸⁶ Art. 1: „Die Würde des Menschen ruht auf ewigen, einem Jeden von Natur aus eigenen Rechten. Das deutsche Volk erkennt sie erneut als Grundlage aller menschlichen Gemeinschaft an. Deshalb werden Grundrechte

Ten však nebyl posledním. Následovala další verze určení lidské důstojnosti v Základním zákoně SRN, která se té finální již značně blížila:⁸⁷ „*Důstojnost člověka je pod ochranou státního zřízení. Respektovat ji je nejvyšší povinností veškeré státní moci i každého jednotlivce.*“⁸⁸

Jak podotýká Sabine Blömacher, mnozí poslanci účastníci se ústavodárného konventu pocítili nadvládu sociálně-nacionalistické diktatury na vlastní kůži, a právě tyto jejich zkušenosti silně ovlivnily jejich vztah k lidské důstojnosti. Příkladem budiž projev, který pronesl poslanec Schrage: „*Mnoho z nás a tisíce dalších v časech nacismu důstojnost ctili, přinášeli pro ni oběti a umírali pro ni. Ale důstojnost byla pošlapána, jak to jen nejvíc bylo možné. Této důstojnosti by si měl jedinec vážit, i když je diskriminován.*“⁸⁹

Konečná podoba ochrany lidské důstojnosti v prvním článku Základního zákona SRN se ustálila v dodnes platné formě, tedy že „*Lidská důstojnost je nedotknutelná. Respektovat a chránit ji je povinností veškeré státní moci.*“ Je zřejmé, že jednotlivé návrhy se od sebe nelišily v konečném významu, ale pouze v odlišném slovním vyznění. Lidská důstojnost měla (a také se stala) být sekulárním hodnotově neutrálním konceptem.⁹⁰

Základní zákon SRN nabyl účinnosti 23. května 1949 a toho dne byl i zveřejněn ve spolkové sbírce zákonů.

2.2 Ukotvení pojmu lidské důstojnosti v právním systému Spolkové republiky Německo

V ústavním systému Spolkové republiky Německo se pojem lidské důstojnosti svébytně a výslovně vyskytuje pouze na jednom místě, a sice v čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN.⁹¹ Není to však jediné místo tohoto zákona, které se lidské důstojnosti dotýká, neboť čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN výslovně odkazuje na čl. 1 a 20 a v nich ukotvené principy, tudíž i na ochranu lidské důstojnosti.⁹²

---

gewährleistet, die Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtspflege auch in den Ländern als unmittelbar geltendes Recht binden.“

⁸⁷ LEIBHOLZ, MANGOLDT: *Jahrbuch des öffentlichen Rechts...*, s. 50.

⁸⁸ Art. 1 Abs. 1: „Die Würde des Menschen steht im Schutze der staatlichen Ordnung. Sie zu achten, ist oberste Pflicht für alle staatliche Gewalt wie für jeden einzelnen.“

⁸⁹ BLÖMACHER: *Die Menschenwürde als...*, s. 29.

⁹⁰ Tamtéž, s. 35.

⁹¹ Čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN: „Lidská důstojnost je nedotknutelná. Respektovat a chránit ji je povinností veškeré státní moci.“

⁹² Čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN: „Změna tohoto Základního zákona, kterou by bylo dotčeno dělení státu na země, základní spoluúčast zemí na zákonodárství nebo v článku 1 a 20 stanovené principy, je nepřípustná.“

2.2.1 Lidská důstojnost v čl. 1 odst. 1 Základního zákona Spolkové republiky Německo

Hned první ustanovení Základního zákona SRN, čl. 1, ve svém prvním odstavci a první větě stanovuje, že „*lidská důstojnost je nedotknutelná*“.

Poněkud prosté konstatování však neznamená, že i jeho obsah je nepříliš složitý. Opak je pravdou. Propracovanost koncepce lidské důstojnosti dosahuje v německém (nejen) právním prostředí velkých rozměrů.

Stejně jako v českém právním řádu není tento pojem přesně určitým. Existuje mnoho definic, či pokusů o ni, z nichž jako příklad uvedu konstatování Hanse Nipperdeye, že „*pojem lidské důstojnosti nepotřebuje žádnou další právní definici. Jedná se o vlastní hodnotu a samostatnost, podstatu, povahu člověka par excellence[...]*“⁹³

Neurčitost a jakási ne zcela možná uchopitelnost pojmu vedla ve Spolkové republice Německo k vytvoření tří různých koncepcí lidské důstojnosti, a sice koncepci materiální, koncepci formální a koncepci vymezující se proti metafyzickému chápání důstojnosti.⁹⁴

Jak uvádí Enders, dochází u prvních dvou výše zmíněných koncepcí k bohatému vzájemnému překrývání se a v konečném důsledku se odlišují jen v různém postupu přemýšlení nad danou problematikou. Koncepce vymezující se proti metafyzickému chápání důstojnosti pak podle něj z řady těchto právních koncepcí lidské důstojnosti vystupuje úplně, neboť možnost takové definice zpochybňuje.

Materiální koncepce lidské důstojnosti má nejbližší pojetí důstojnosti podle Dürigova modelu. Říká nám, že všechno, co má lidská důstojnost představovat v právu, je třeba bezprostředně odvodit z ní samotné. Vyvozuje tedy právní účinky důstojnosti člověka z obsahu pojmu „lidská důstojnost“ samotného.

Formální koncepce poté představuje pojetí lidské důstojnosti v tom smyslu, že její účinky nevycházejí z ní jako pojmu samotného, ale ze skutečnosti, že byla vtělena do základního zákona státu a že jí byly přiznány právní funkce. Často bývají funkce lidské důstojnosti ve světle této koncepce opřeny o další ústavní ustanovení, resp. principy.⁹⁵

Poslední, metafyzicko-kritická koncepce se pak staví proti představě, že by lidská důstojnost měla jakýkoliv normativní obsah. Popírá už samu možnost toho, že by důstojnost člověka mohla být aplikována jako právo.⁹⁶

---

⁹³ NIPPERDEY, Hans. Würde des Menschen. In NEUMANN, F. L., NIPPERDEY, H. C., SCHEUNER, U. *Die Grundrechte*, Band II. Berlin: Duncker & Humblot, 1954, s. 1.

⁹⁴ ENDERS, Christoph. *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1997, s. 6.

⁹⁵ Tamtéž, s. 7.

⁹⁶ Tamtéž, s. 9.

Jak bylo již zmíněno výše, je dle Základního zákona SRN lidská důstojnost nedotknutelná. Nejedná se však o žádné empirické poznání, nýbrž o normativní příkaz, který v sobě zrcadlí uznání důstojnosti člověka jako „předstátního“ („*vorstaatlich*“) (také bychom mohli říct přirozenoprávního) lidskoprávního pramene.⁹⁷ Takový charakter lidského práva vypovídá o tom, že toto právo existuje nezávisle na vůli státu či dokonce bez ohledu na jeho existenci.⁹⁸ Stát takováto práva pouze deklaruje.

Takovou myšlenku potvrzuje jeden z dalších pokusů o definici pojmu lidské důstojnosti: „*Každý člověk je člověkem silou svého ducha, který ho odlišuje od neosobní přírody a z vlastního rozhodnutí mu umožňuje uvědomovat si sama sebe, sebeurčit se a utvářet sebe a své okolí.*“⁹⁹

Lidská důstojnost ve smyslu svobody utvářet sebe a své okolí však nespočívá v tom, že musí být vždy u každého jedince rovněž realizována, ale v pro všechny rovné potenciální možnosti takovouto důstojnost uskutečnit.¹⁰⁰

Výjimečnou pozici lidské důstojnosti v německém právním systému potvrzuje fakt, že je prostřednictvím čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN zahrnuta pod tzv. „klauzuli věčnosti“ („*Ewigkeitklausel*“). To ve svém důsledku znamená, že všechna ostatní základní práva mohou být změněna či dokonce zrušena ústavní většinou moci zákonodárné, pokud by ovšem takováto změna či zrušení základního práva neporušovala čl. 1 Základního zákona SRN.¹⁰¹ Ochrana lidské důstojnosti ukotvená v tomto prvním článku Základního zákona SRN však změněna (a už vůbec ne zrušena) být nemůže.

V potaz musí být bráno, že důstojnost člověka náleží také duševně nemocným, i když už od počátku svobodnou možnost sebe a své okolí utvářet nemají. Stejně tak má svoji důstojnost kupříkladu i zločinec, neboť svoji možnost svobody „zneužívá“ k „sebeponížení“ čili určitému snížení svého společenského statutu.¹⁰²

Jak už bylo výše zmíněno, je lidská důstojnost nezávislá na její konkrétní realizaci u konkrétního člověka, a proto se o zásah do ní jako takové jedná také v případě, jestliže se člověk ještě nenarodil (tzv. *nasciturus*) či již zemřel.¹⁰³

Dürig ve svém komentáři k čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN tvrdí, že „*lidská důstojnost*

---

⁹⁷ FABIO, Udo Di. *Der Schutz der Menschenwürde durch Allgemeine Programmgrundsätze*. Institut für Politik und Öffentliches Recht der Ludwig-Maximilians-Universität München, 1999, s. 17.

⁹⁸ BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 30.

⁹⁹ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 11.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 12.

¹⁰¹ FABIO: *Der Schutz der Menschenwürde...*, s. 17.

¹⁰² DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 12.

¹⁰³ Tamtéž, s. 13.

je zasažena, jestliže je konkrétní člověk ponížěn do role pouhého objektu, prostředku, či zastupitelné veličiny.“¹⁰⁴ Toto tvrzení je charakteristickým vyjádřením tzv. Dürigovy formule, o níž bude pojednáno níže.

Způsobů, jak může k takovému zasažení do lidské důstojnosti dojít, je velké množství a nejedná se o „pouhé“ zásahy do osobní cti či porušování dobrých mravů. Dürig ve své práci vyjmenovává příklady několika možných cest, jakými může být důstojnost člověka zasažena. Mezi ty nejzjevnější jistě patří mučení, otroctví, masové deportace či genocida. Dále také, jak judikoval Ústavní soud SRN,¹⁰⁵ ponižování, nálepkování, pronásledování a ostrakismu. Mezi tyto zjevné zásahy lze zařadit také celkové zbavení práv, nucené práce či masové vyvražďování.

Velmi citelně otázka důstojnosti člověka prozařuje také do oblasti trestního práva. Čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN obecně určuje pohled na povahu trestu a vztah mezi vinou a odčiněním. Trest tak ve světle čl. 1 odst. 1 může být uložen v zásadě jen za podmínky přítomnosti trestněprávního zavinění pachatele a musí být ve spravedlivém poměru k závažnosti trestného činu a pachatelova zavinění. Kde může trestný čin vykazovat stupně zavinění a závažnosti, tam musí být soudci zásadně poskytnuta možnost trest upravovat. Konečně pak posuzování a dodržování těchto principů je svěřeno zákonodárci; jestliže by je však zjevně prostřednictvím své zákonodárné činnosti porušoval, bude takové zákonné ustanovení protiústavním.¹⁰⁶

V neposlední řadě se poté o zásah do lidské důstojnosti jedná také v případě, kdy stát zachází s jednotlivcem jako s pouhým objektem. Ukázkovým případem je provádění výslechu (ze strany policie) prostřednictvím psychického nátlaku a především používáním chemických či psychotechnických prostředků, které omezují či zcela vylučují svobodnou vůli člověka.¹⁰⁷ Objekt z člověka činí také situace, kdy je mu odepřeno právo být slyšet.¹⁰⁸

Lidská důstojnost je chápána jako základ všech ostatních základních práv. Člověk by ztratil důstojnost, pokud by podstatným způsobem přišel o svobodu vyjadřovat svůj názor, zvolit si místo pobytu či výkonu práce, nebo se svobodně shromažďovat s ostatními jednotlivci; stejným způsobem by byla jeho důstojnost zasažena i v případě, kdy by se vůbec nemohl domáhat ochrany své tělesné integrity či osobní intimní sféry.¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 15.

¹⁰⁵ BVerfGE 107, 275 (284).

¹⁰⁶ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 16.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 17.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁹ FABIO: *Der Schutz der Menschenwürde...*, s. 18.

Chápání lidské důstojnosti jako takového základu zbývajících lidských práv předkládá německá dogmatika v souvislosti s čl. 19 odst. 2 Základního zákona SRN. Ten stanovuje, že: „základní právo nesmí být v žádném případě dotčeno ve svém podstatném obsahu.“¹¹⁰ Toto jádro, které lze nazvat esenciálním, v sobě pojímá z lidské důstojnosti plynoucí lidskoprávní obsah („*Menschenrechtsgehalt*“), který každé základní právo chrání před možnými omezeními směřujícími do tohoto jádra.¹¹¹

Pro obecné dokreslení povahy lidské důstojnosti v německém právu bych rád uvedl hodnotové soudy obsažené v několika významných rozhodnutích Ústavního soudu SRN, která označila důstojnost člověka za nejvyšší hodnotu ústavního systému a zároveň jí výslovně přiznala postavení základního práva.¹¹² V neposlední řadě pak rozhodnutí téhož soudu, které lidskou důstojnost označilo za „*kořen všech základních práv, který není možno vyvažovat s žádným jiným základním právem.*“¹¹³

2.3 Vliv judikatury Ústavního soudu SRN na pojem lidské důstojnosti

Stejně jako na české straně se zaměřím na pojetí lidské důstojnosti z hlediska toho, zda je chápána jako zdroj všech lidských práv, objektivní hodnota či subjektivní právo. Teoretické vymezení těchto pojmů jsem již předestřel v kapitole 1.3.

2.3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv

V postavení zdroje lidských práv představil dle mého názoru Ústavní soud SRN lidskou důstojnost v rozhodnutí BVerfGE 93, 206, a to tímto způsobem: „*Proto musí svoboda projevu ustoupit vždy, když se projev dotkne lidské důstojnosti druhého. Tato zásada, která je pro svobodu umění zjevná, platí také pro svobodu projevu, neboť lidská důstojnost jako kořen všech základních práv nemůže být vyvažována s žádným jednotlivým základním právem. Protože však nejen jednotlivá, ale veškerá základní práva jsou konkrétními principy lidské důstojnosti, je vždy potřeba pečlivého odůvodnění, pokud lze předpokládat, že použití základního práva proráží nedotknutelnou lidskou důstojnost.*“¹¹⁴

Můj závěr o tom, že zde Ústavní soud SRN mluví o lidské důstojnosti jako o zdroji všech lidských práv, pramení z části, kde o ní hovoří jako o kořenu všech základních práv,

---

¹¹⁰ Čl. 19 odst. 2 Základního zákona SRN: „In keinem Falle darf ein Grundrecht in seinem Wesensgehalt angetastet werden.“

¹¹¹ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 23.

¹¹² BVerfGE 6, 32 (40 f.); 187 (227); 216 (235); 87, 209 (228).

¹¹³ BVerfGE 93, 266 (293).

¹¹⁴ BVerfGE 93, 266 (293).

který nemůže být vyvažován s žádným základním právem. Nejen že je to tedy jakýsi kořen, či jinak řečeno právě zdroj, ale je to zdroj nadřazený všem ostatním právům, tedy symbolicky povýšený na jinou úroveň.

Další podobný závěr činí Ústavní soud SRN v rozhodnutí BVerfGE 107, 275: „*Toto posouzení podceňuje dosah lidské důstojnosti jako hranice svobody projevu v soutěžním právu. Lidská důstojnost stanovuje svobodě projevu také v soutěžním právu absolutní hranici. Čl. 1 odst. 1 Základního zákona ukládá státní moci povinnost chránit všechny lidi proti zásahům do lidské důstojnosti. Takové zásahy mohou spočívat v ponižování, nálepkování, pronásledování, ostrakismu a jiných způsobech chování, které popírají právo dotčeného být respektován jako člověk. Lidská důstojnost jako základ všech základních práv nemůže být vyvažována s žádným jednotlivým základním právem.*“¹¹⁵

Ústavní soud SRN zde podobně jako v předchozí citaci mluví o důstojnosti člověka jako o fundamentu, tedy určitém základu, nebo bychom také mohli říct zdroji všech základních práv, který je s ostatními základními právy nevyvažitelný.

2.3.2 Lidská důstojnost jako objektivní hodnota

Ústavní soud SRN ve svých judikátech konstantně označuje lidskou důstojnost za objektivní ústavní hodnotu. Tento přístup je dle mého názoru logický, neboť takovýto závěr lze vyvodit již ze samotného znění Základního zákona SRN. Ten totiž v čl. 1 odst. 3 stanoví, že: „*Všechna následující základní práva zavazují moc zákonodárnou, výkonnou a soudní jako bezprostředně platné právo.*“ Pomocí jazykového a systematického výkladu je pak možno dojít k závěru, že garance lidské důstojnosti, obsažená v čl. 1 odst. 1 a tím pádem nespádající do těchto „následujících základních práv“, není bezprostředně platným právem, tudíž v žádném případě právem subjektivním. Prostřednictvím těchto myšlenkových postupů jsem tedy došel k názoru, že by již ze znění Základního zákona SRN mohla vyplývat vlastnost lidské důstojnosti jako určité nepřímě působící objektivní hodnoty.

Takovýto názor zastává i Ústavní soud SRN, a to například v rozhodnutí BVerfGE 6, 32, kde stanoví, že: „*proti tomu postavil Základní zákon řád vystavěný na hodnotách, které ohraničují veřejnou moc. Tímto řádem má být zaručena autonomie člověka, odpovědnost za sebe sama a lidská důstojnost ve státním společenství. Nejvyšší principy tohoto hodnotového řádu jsou chráněny proti ústavním změnám. Prolomení ústavy jsou vyloučena; ústavní soudnictví střeží vázanost zákonodárce ústavními kritérii. Zákony již nejsou v souladu*

---

¹¹⁵ BVerfGE 107, 275 (284).

*s ústavou tehdy, pokud byly formálně řádně vydány. Musejí být také materiálně v souladu s nejvyššími základními hodnotami svobodných demokratických principů, ale musí také odpovídat nepsaným elementárním ústavním zásadám a hodnotám Základního zákona, především zásadě právního a sociálního státu. Zvláště pak nesmí zákony porušit lidskou důstojnost, která je nejvyšší hodnotou Základního zákona, ale také nesmí omezit duševní, politickou a hospodářskou svobodu člověka takovým způsobem, že by byla dotčena ve svém esenciálním obsahu.*¹¹⁶

To, že zde Ústavní soud SRN pojímá důstojnost člověka jako objektivní hodnotu, je z výše zmíněné citace dle mě zjevné. Usuzuji tak z části, kdy popisuje hodnotový řád ohraničující veřejnou moc, načež jako jednu ze součástí tohoto hodnotového řádu vyjmenovává právě lidskou důstojnost, a především pak z posledního souvětí citace, kde o lidské důstojnosti explicitně hovoří jako o nejvyšší hodnotě Základního zákona SRN. Rád bych zde upozornil na to, že zde dochází k pojetí lidské důstojnosti s jistým příkloněním se ke smísení jejího pojetí nejen jako hodnoty, ale také jako zdroje lidských práv, neboť zde staví lidskou důstojnost do role hodnoty ze všech nejvyšší.

Dalším příkladem, kdy Ústavní soud SRN hovoří o lidské důstojnosti ve světle ústavní hodnoty, je rozhodnutí BVerfGE 45, 187. V něm je konstatováno, že: *„respektování a ochrana lidské důstojnosti patří k ústavním principům Základního zákona. Svobodná lidská osobnost a její důstojnost představují nejvyšší právní hodnotu ústavního pořádku. Státní moci ve všech jejích podobách je uložena povinnost respektovat a chránit lidskou důstojnost. Představa člověka jako duševně-mravní bytosti je základem toho, že se může svobodně sám rozhodovat a rozvíjet.*¹¹⁷

Chápání důstojnosti člověka jako objektivní hodnoty je zřejmé z částí citace, kde o ní Ústavní soud SRN mluví jako o ústavním principu Základního zákona SRN a nejvyšší právní hodnotě ústavního pořádku. Zde znovu musím podotknout propojení pojetí důstojnosti jako objektivní hodnoty i zdroje lidských práv, neboť je znovu pojímána jako hodnota nejvyšší.

Jako objektivní hodnotu chápe Ústavní soud SRN lidskou důstojnost také v rozhodnutí BVerfGE 56, 216: *„Podmínky a rozsah politického azylu jsou podstatně určeny nedotknutelností lidské důstojnosti, která jako ústavní princip dle historického vývoje azylového práva zásadně ovlivnila zakotvení rozsáhlého nároku na azyl v Základním zákoně.*¹¹⁸

---

¹¹⁶ BVerfGE 6, 32 (40 f.).

¹¹⁷ BVerfGE 45, 187 (227).

¹¹⁸ BVerfGE 56, 216 (235).

Usuzuji tak opětovně z označení důstojnosti člověka jako ústavního principu.

Poslední citací judikatury Ústavního soudu SRN v souvislosti s pojetím důstojnosti člověka jako objektivní hodnoty bude pak rozhodnutí BVerfGE 87, 209: „*Pojmem lidské důstojnosti zákon zjevně navazuje na obsah čl. 1 odst. 1 věty první Základního zákona. Ústavní soud ho chápe jako nosný ústavní princip v systému základních práv. Je s ním spojen společenský nárok člověka k hodnotě a respektu, který zakazuje činit z něj prostý objekt státu nebo ho vystavit jednání, které principiálně zpochybňuje jeho kvalitu jako subjektu.*“¹¹⁹

Lidská důstojnost je zde označována za nosný ústavní princip čili objektivní hodnota.

2.3.3 Lidská důstojnost jako subjektivní právo

Německou právní naukou byla lidská důstojnost původně vnímána jako čistě objektivní hodnota. Jak ve svém komentáři zmiňuje Dürig, jestliže je člověku přiznán nárok na ochranu jeho důstojnosti, „*ještě to neznamená, že už kvůli tomu by mělo každému konkrétnímu jednotlivci náležet také základní právo ve smyslu přímo vykonatelného a prosaditelného subjektivního veřejného práva.*“¹²⁰ Teprve tzv. „následující základní práva“ („*nachfolgende Grundrechte*“), čili práva obsažená v ustanoveních následujících po čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN mají dle Düriga sloužit k tomu, aby důstojnost chránila. Tato jednotlivá „následující základní práva“ jsou tedy jakýmsi prostředky, které (mimo jiné) slouží k dosahování ochrany lidské důstojnosti jako takové.

Proti tomuto pojetí lidské důstojnosti se ovšem stavěl Nipperdey.¹²¹ V německém právním prostoru se následně vedl spor o právní povahu lidské důstojnosti. Zatímco v 5. vydání komentáře k Základnímu zákonu SRN z roku 1980 se autor Franz Klein zmiňuje o tom, že to, zda v čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN vidíme veřejné subjektivní právo, nebo objektivní hodnotu, můžeme ponechat nevysvětleno („*unerörtert bleiben*“),¹²² ve 4. vydání komentáře k tomuto zákonu z roku 1992, jehož autory jsou Ingo Von Münch a Philip Kunnig, je již kladen důraz na to, že dříve vedený spor o to, jestli má lidská důstojnost kvalitu subjektivního základního práva, nebo ne, je již u konce.¹²³ Přičemž tento komentář nahlíží na lidskou důstojnost nejen jako na hodnotu, ale také již jako na samostatné základní právo.¹²⁴

¹¹⁹ BVerfGE 87, 209 (228).

¹²⁰ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 5.

¹²¹ Tamtéž, s. 5.

¹²² KLEIN, Franz. In SCHMIDT-BLEIBTREU, Bruno, KLEIN, Franz. *Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Neuwied, Darmstadt: Luchterhand, 1980, s. 146.

¹²³ KUNIG, Philip. In MÜNCH, Ingo, KUNIG, Philip. *Grundgesetz-Kommentar. Band 1*. Mnichov: C. H. Beck, 1992, s. 79.

¹²⁴ Tamtéž, s.79.

Ve stejném trendu pak pokračuje komentář autorů Hanse Jarasse a Bodo Pierotha, jehož 7. vydání z roku 2004 označuje lidskou důstojnost za nejvyšší hodnotu, přičemž čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN může obsahovat také subjektivní základní právo (i když se mohou vyskytovat protichůdné argumenty).¹²⁵

Naopak Horst Dreier ve svém komentáři, jehož 2. vydání bylo vydáno taktéž v roce 2004, dochází k přesvědčení, že lidská důstojnost je zásada, nikoli základní právo („*Menschenwürde ist Grundsatz, nicht Grundrecht.*“).¹²⁶ Připouští však, že v německé právní nauce je tato otázka stále sporná.¹²⁷

Případy, kdy lze najít chápání lidské důstojnosti jako subjektivního práva ze strany Ústavního soudu SRN, můžeme nalézt například v rozhodnutí BVerfGE 12, 113: „*Ústavní stížnost je přípustná, pokud bylo napadeno porušení článků 1, 2, 5 a 38 odst. 1 Základního zákona.*“¹²⁸

Z uvedené citace vyplývá, že ochrana lidské důstojnosti je vymahatelná před soudy, působí tedy přímo a je prosaditelná, tak, jako jsou prosaditelná právě práva subjektivní.

Závěrem lze tedy shrnout, že odpověď na otázku, zda je lidská důstojnost subjektivním základním právem, není v německém právním prostředí jednotná. Své zastávce si nalézají jak pojetí důstojnosti člověka jako pouze objektivní hodnoty, tak i takový úhel pohledu, který v ní vidí rovněž subjektivní právo.

2.3.4 Použití Dürigovy „objektové formule“

Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.3.4, má „objektová formule“ svůj původ právě v Německu. Její základ položil G. Dürig, když ve svém komentáři k čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN napsal, že „*lidskou důstojnost porušuje, když je z člověka činěn objekt státního jednání.*“¹²⁹

Použití této formule použil Ústavní soud SRN například v rozhodnutí BVerfGE 27, 1, kde říká: „*Lidské důstojnosti odporuje činit z člověka pouhý objekt ve státě. S důstojností člověka by bylo neslučitelné, kdyby si stát mohl nárokovat právo povinně registrovat*

---

¹²⁵ JARASS, Hans D., PIEROTH, Bodo. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar.* Mnichov: C. H. Beck, 2004, s. 43.

¹²⁶ DREIER, Horst a kol. *Grundgesetz. Kommentar.* Tübingen: Mohr Siebeck, 2015, s. 209.

¹²⁷ Tamtéž, s. 207.

¹²⁸ BVerfGE 12, 113 (123).

¹²⁹ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 17.

a katalogizovat lidi v celé své osobnosti, ať už v anonymitě statistického zjišťování, a skrze to s ním zacházet jako s věcí, která je v každé souvislosti přístupná inventuře.“¹³⁰

Pro svou obecnost byla však tato formule Ústavním soudem SRN zpřesněna a za tímto účelem doplněn o prvek tzv. „subjektivity“. Stalo se tak v rozsudku BVerfGE 30, 1: *„Všeobecné formulace jako ta, že člověk nesmí být degradován na pouhý objekt státní moci, mohou naznačovat pouze směr; jakým mohou být případy porušování lidské důstojnosti nalézány. Člověk je nezřídka pouhým objektem nejen vztahů a společenského vývoje, ale také práva v tom rozsahu, v jakém se mu musí podřídít. Porušení lidské důstojnosti nemůže být shledáno pouze v tomto. V potaz se musí brát také to, zda byl vystaven jednání, které principiálně zpochybňuje jeho kvalitu jako subjektu nebo které v konkrétním případě představuje svévolné pohrdání jeho důstojností. Zacházení s člověkem prostřednictvím veřejného sektoru, které zákon provádí, musí také, pokud se má dotýkat lidské důstojnosti, být vyjádřením pohrdání hodnotou, která člověku náleží z podstaty jeho bytí.*“¹³¹

Vidíme zde tedy, že nestačí pouhé zacházení s jedincem jako s objektem, nýbrž musí být takovýmto zacházením principiálně ohrožena jeho kvalita subjektu nebo musí takovéto zacházení vykazovat známky svévolného pohrdání lidskou důstojností.

S výše zmíněnými názory plně souhlasím, neboť dle mého názoru se člověk skutečně běžně v životě setkává s pojmáním sebe sama jako objektem, ale to automaticky neznamená, že by byla narušena jeho důstojnost. Klíčová je otázka intenzity takového pojmání. Například v pracovněprávním poměru v důsledku určitých pravidel podřízenosti a nadřízenosti ve vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel může k částečnému postavení zaměstnance do role objektu dojít, avšak společností a zaměstnancem samotným ještě takové zacházení nemusí být chápáno jako snižování jeho důstojnosti.

---

¹³⁰BVerfGE 27, 1 (6): „Es widerspricht der menschlichen Würde, den Menschen zum bloßen Objekt im Staat zu machen. Mit der Menschenwürde wäre es nicht zu vereinbaren, wenn der Staat das Recht für sich in Anspruch nehmen könnte, den Menschen zwangsweise in seiner ganzen Persönlichkeit zu registrieren und zu katalogisieren, sei es auch in der Anonymität einer statistischen Erhebung, und ihn damit wie eine Sache zu behandeln, die einer Bestandsaufnahme in jeder Beziehung zugänglich ist.“

¹³¹BVerfGE 30, 1 (25,26): „Allgemeine Formeln wie die, der Mensch dürfe nicht zum bloßen Objekt der Staatsgewalt herabgewürdigt werden, können lediglich die Richtung andeuten, in der Fälle der Verletzung der Menschenwürde gefunden werden können. Der Mensch ist nicht selten bloßes Objekt nicht nur der Verhältnisse und der gesellschaftlichen Entwicklung, sondern auch des Rechts, insofern er ohne Rücksicht auf seine Interessen sich fügen muß. Eine Verletzung der Menschenwürde kann darin allein nicht gefunden werden. Hinzukommen muß, daß er einer Behandlung ausgesetzt wird, die seine Subjektqualität prinzipiell in Frage stellt, oder daß in der Behandlung im konkreten Fall eine willkürliche Mißachtung der Würde des Menschen liegt. Die Behandlung des Menschen durch die öffentliche Hand, die das Gesetz vollzieht, muß also, wenn sie die Menschenwürde berühren soll, Ausdruck der Verachtung des Wertes, der dem Menschen kraft seines Personseins zukommt, also in diesem Sinne eine "verächtliche Behandlung" sein.“

Závěrem lze tedy shrnout, že Ústavní soud SRN využívá modifikované „objektové formule“ pro formální rozpoznávání zásahů do lidské důstojnosti, přičemž tato modifikace spočívá ve zkoumání zásahu do subjektivní kvality člověka.

2.4 Lidská důstojnost ve světle doktrinárních názorů

2.4.1 Lidská důstojnost jako jeden ze základních principů (Fundamentalsätze) Základního zákona SRN

V předchozích kapitolách jsem se pokusil osvětlit chápání lidské důstojnosti jako zdroje lidských práv, objektivní hodnoty a subjektivního práva v německém právním prostředí. Nyní se v rámci další výzkumné otázky zaměřím na to, zda je lidská důstojnost, podobně jako v českém právu, chráněna proti ústavním změnám.

Pokládám za vhodné nejdříve popsat situaci jako celek. Čl. 20 odst. 2 Základního zákona SRN ve své první větě říká, že „*veškerá státní moc vychází z lidu.*“¹³² Z tohoto ustanovení vyplývá jasný závěr o tom, že lid je tím nejvyšším suverénem. Takovéto pojetí lidu jako suveréna pak odpovídá představě o tom, že veškeré záležitosti, tedy i ústava, podléhá „příkazům“ lidu. Jinak řečeno – podoba ústavy se řídí přáním lidu. V průběhu historického vývoje se však objevily postoje, které z takovéhoho principu učinily výjimku a prohlásily určité základní principy („*Fundamentalsätze*“) ústavy za nedotknutelné ústavními změnami.¹³³ Účelem takového nedotknutelnosti základních principů je upevnit ústavněprávní roli Základního zákona a zajistit jeho stabilitu.

Německá státně-teoretická nauka v souvislosti s touto problematikou rozlišuje dva podstatné pojmy, a sice pojem „ústavodárce“ („*Verfassungsgeber*“) (ve smyslu autora ústavy jako celku) na jedné straně a pojem „ústavozákonodárce“ („*Verfassungsgesetzgeber*“) (ve smyslu zákonodárce činícího změny ústavy) na straně druhé.¹³⁴

„Ústavodárcem“ je vždy lid jako pramen veškeré moci. „Ústavozákonodárci“ jsou pak reprezentanti tohoto lidu sdružující se do určitých těles (např. parlament), která jsou oprávněna předepsaným způsobem měnit ústavu.¹³⁵ Ústava jako celek poté nemůže být takovou ústavní změnou zrušena nebo nahrazena novou Ústavou. Tomu odpovídá, že také

---

¹³² Čl. 20 odst. 2, věta první Základního zákona SRN: „Veškerá moc vychází z lidu.“

¹³³ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 79, s. 11.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž, s. 12.

jednotlivé základní principy, které tvoří podstatu konkrétní Ústavy, nepodléhají ústavo zákonodárci a jsou vyhrazeny pouze dispozici ústavodárce.¹³⁶

Tyto základní principy vyjmenovává čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN: „*Změna tohoto Základního zákona, kterou by bylo dotčeno dělení státu na země, základní spoluúčast zemí na zákonodárství nebo v článku 1 a 20 stanovené principy, je nepřipustná.*“¹³⁷ Jsou jimi tedy a) dělení státu na jednotlivé spolkové země, b) základní spoluúčast jednotlivých spolkových zemí na zákonodárství a c) principy stanovené v čl. 1 a 20 (nikoliv však 1 až 20). Pro účel této práce je podstatný fakt, že mezi tyto základní principy je zařazen čl. 1, tedy ustanovení, které ve svém prvním odstavci stanovuje nedotknutelnost lidské důstojnosti.

Dürig upozorňuje, že pravomoci „ústavodárce“ nejsou bezbřehé a i on je vázán tzv. „nadpozitivním právem“ („*überpositives Recht*“). V případě ústavních změn prováděných právě „ústavodárcem“, čili lidem jako suverénem, je tak nutno zdůraznit, že i on musí respektovat obsah čl. 1 odst. 1 (tedy to, že je lidská důstojnost nedotknutelná) a na lidskou důstojnost navázaná esenciální jádra jednotlivých základních práv.¹³⁸

Výše zmíněná nedotknutelnost určená v čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN má tyto formálně-právní účinky¹³⁹:

- a) o návrhu, který by směřoval k takové změně ústavy (která by se dotýkala čl. 79 odst. 3), nesmí být ve Spolkovém sněmu jednáno a hlasováno
- b) jestliže by se o něm přesto hlasovalo, nemůže být přijat žádnou většinou; ani jeho jednomyslné přijetí by nebylo schopno ústavu změnit
- c) jestliže by i přesto byl spolkovému prezidentu předložen takovýto přijatý návrh zákona, nesmí jej vyhlásit
- d) jestliže by jej spolkový prezident i přese vše vyhlásil, musel by tento zákon Spolkový ústavní soud prohlásit za neplatný.

Lidská důstojnost je tak prostřednictvím čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN chráněna jako nadpozitivní hodnota proti ústavním změnám „ústavo zákonodárce“. Je postavena do samotného čela Základního zákona SRN, tvoří jeho počátek a je tak jakýmsi vyvýšeným symbolem.

V čl. 1 odst. 1 (a také odst. 2) dochází tak k deklaratornímu „zpozitivnění“ hodnotové normy,¹⁴⁰ která ve světle čl. 79 odst. 3. dostává přívlastek „věčnosti“ („*Ewigkeit*“). Samotný

---

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Čl. 79, odst. 3 Základního zákona SRN.

¹³⁸ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 79, s. 12.

¹³⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 17.

obsah čl. 1 odst. 1 (a odst. 2) nám představuje jednu z mála norem, která jako nadpozitivní právo zavazuje také lid jako zdroj veškeré moci.¹⁴¹ Právě zde je tato jeho moc ohraničena. Čl. 79 odst. 3 pak ke stejnému účelu, tedy nedotknutelnosti lidské důstojnosti, zavazuje „ústavozákonodárce“.

Základní práva, která následují po čl. 1 Základního zákona SRN sice prostřednictvím čl. 79 odst. 3 Základního zákona SRN chráněna nejsou, avšak nutno podotknout, že každé toto právo má své esenciální, na lidskou důstojnost přímo navázané hodnotové jádro, a právě takováto jádra jsou díky jejich spojitosti s důstojností člověka nedotknutelná.¹⁴²

Závěrem tedy lze říct, že lidská důstojnost je jako nadpozitivní právo chráněna proti ústavním změnám ať už lidu jako ústavodárce či jeho zástupců jako ústavozákonodárců. Představuje totiž dle mého názoru samotné jádro německé ústavy, základní nedotknutelnou hodnotu. Tuto ochranu požívají také s lidskou důstojností svázaná esenciální jádra ostatních základních práv.

2.4.2 Lidská důstojnost – relativní, či absolutní právo?

Vymezení pojmů relativního a absolutního práva jsem již provedl v kapitole 1.4.2. Nyní se zaměřím na to, jakým způsobem je optikou těchto dvou koncepcí chápána lidská důstojnost v německém právním prostředí.

Dle mého názoru převládá v německé právní nauce pojetí lidské důstojnosti jako absolutního práva. Například Dürig ve svém komentáři označuje lidskou důstojnost jako „nejvyšší ústavní princip práva“ („*ein oberstes Konstitutionsprinzip des Rechts*“).¹⁴³ Podotýká, že ani tzv. základní principy obsažené v čl. 79 odst. 3 Základního zákona, mezi něž patří nedotknutelnost lidské důstojnosti, nejsou postaveny na stejnou úroveň a že například ochrana lidské důstojnosti nemůže být vůbec srovnávána s principem federálního státu (který je taktéž zahrnut pod klausuli věčnosti, kterou čl. 79 odst. 3 představuje).¹⁴⁴

Ústavní soud SRN již absolutní pojetí lidské důstojnosti vyjadřuje explicitně v rozhodnutí BVerfGE 93/266, kdy říká: „*Proto musí svoboda projevu ustoupit vždy, když se projev dotkne lidské důstojnosti jiného. Tato zásada, týkající se svobody umění, se vztahuje rovněž na svobodu projevu, neboť lidskou důstojnost jako kořen všech základních práv nelze poměřovat s žádným jiným základním právem.*“¹⁴⁵

---

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, Art. 1, s. 9.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ BVerfGE 93, 266 (293).

Sabine Blömacher pak absolutní formu lidské důstojnosti podtrhává tvrzením, že požadavek nedotknutelnosti lidské důstojnosti v čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN je zásadním aspektem ústavněprávní garance důstojnosti člověka. Formulace výše zmíněného článku tak odnímá garanci lidské důstojnosti jakémukoliv procesu poměrování. Lidská důstojnost dle ní působí jako absolutní hranice pro možné zásahy do práv jednotlivce.¹⁴⁶

Ústavní soud SRN potvrzuje tuto názorovou linii také ve svém dalším rozhodnutí BVerfGE 75/369: „*Jestliže je obecné právo na ochranu osobnosti přímým vyjádřením lidské důstojnosti, působí tyto mantinely absolutně bez možnosti srovnávání s jinými statky.*“¹⁴⁷

V odborné německé veřejnosti se však vyskytují i výjimky, které pojetí lidské důstojnosti jako absolutního práva zpochybňují. Příkladem může být Robert Alexy a jeho pojednání o vztahu lidské důstojnosti a principu proporcionality.¹⁴⁸

Robert Alexy je přesvědčen o tom, že lidská důstojnost je vyvažovatelným principem. Sřet lidské důstojnosti s jiným principem hodnotí dle vážící formule, v níž proti sobě poměruje a) intenzitu zásahu do lidské důstojnosti s důležitostí realizace kolidujícího principu, b) abstraktní hodnotu lidské důstojnosti a abstraktní hodnotu kolidujícího principu a c) spolehlivost empirických a normativních předpokladů v případě otázky, jak intenzivní je zásah do lidské důstojnosti a jak intenzivní by byl zásah do kolidujícího principu v případě, že by od zásahu do lidské důstojnosti bylo upuštěno.¹⁴⁹

Odmítá, že by lidská důstojnost byla absolutním právem čili pravidlem. Podle něj lze lidskou důstojnost chápat jako pravidlo, které je porušeno, pouze tehdy, pokud má lidská důstojnost jako princip přednost před ostatními kolidujícími principy. Tato konstrukce je možná díky jisté sémantické otevřenosti pojmu důstojnosti.¹⁵⁰ Obsah tohoto pojmu jako pravidla je pak závislý na obsahu pojmu jako principu. Tento principiální obsah je tedy jakýmsi základem, příčinou, bez níž je lidská důstojnost pouze jako pravidlo vyprázdněným jevem.

Uznání lidské důstojnosti jako principu relativního charakteru čili čehosi, co lze poměřovat, je dle Alexyho cestou racionální právní argumentace. Všechny ostatní přístupy pak pouhým „intuicionismem“, který musí nutně vždy vést pouze k iracionalitě.¹⁵¹ Právě z těchto důvodů považuje za jedinou správnou teorii tu relativní.

---

¹⁴⁶ BLÖMACHER: *Die Menschenwürde als Prinzip...*, s. 158.

¹⁴⁷ BVerfGE 75, 369 (380).

¹⁴⁸ ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. *Právnik*, 2015, roč. 156, č. 11, s. 867 – 878.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 870-871.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 875.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 878.

Závěrem je možno tedy shrnout, že německá komentářová literatura a především judikatura Ústavního soudu SRN se staví na stranu pojetí lidské důstojnosti jako absolutního práva, hodnoty nadřazené všem ostatním, kterou v žádném případě nelze porovnávat s ostatními. Výjimku představují odlišné názory vyskytující se v odborné veřejnosti, kterou zastupují například postoje Roberta Alexyho a jeho relativní teorie důstojnosti člověka.

3 Výsledná komparace

V této části práce přistoupím k finální komparaci pojetí pojmu lidské důstojnosti v českém a německém právu, k tzv. komparaci v „užším smyslu“.¹⁵² Nejprve srovnám, jak dva výše zmíněné právní prostory přistupují k lidské důstojnosti z hlediska jejího pojetí jako zdroje základních práv, objektivní hodnoty nebo subjektivního práva. Poté dojde ke komparaci toho, zda tyto právní systémy chrání lidskou důstojnost proti ústavním změnám, a nakonec toho, zda je v těchto právních prostředích důstojnost člověka chápána jako absolutní, či relativní právo.

3.1 Lidská důstojnost jako zdroj lidských práv, objektivní hodnota či subjektivní právo

3.1.1 Zdroj lidských práv

Ústavní soud ČR považuje lidskou důstojnost (mimo jiné) také za zdroj ostatních lidských práv. Toto tvrzení vyvozují z jeho judikatury (např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 412/04; I. ÚS 3326/13), která důstojnost člověka označuje za základní bázi interpretace všech základních práv a také jako požadavek, aby s člověkem bylo jednáno jako se subjektem, nikoliv jako objektem.

Ústavní soud SRN pracuje s lidskou důstojností také jako se zdrojem ostatních lidských práv. Činí tak ve své judikatuře (např. BVerfGE 93, 206; BVerfGE 107, 275), která důstojnost člověka považuje za kořen a fundament (základ) všech základních práv.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že jak v českém, tak německém právním prostředí je lidská důstojnost chápána jako zdroj lidských práv.

3.1.2 Objektivní hodnota

Lidská důstojnost v podobě objektivní hodnoty (principu) je v českém právním řádu stanovena v čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud ČR s takto pojatou důstojností pracuje i ve své judikatuře (např. nález sp. zn. I. ÚS 1119/15). Je nutné však podotknout, že v jeho judikatorní činnosti často dochází ke smísení tohoto pojetí důstojnosti jako hodnoty s důstojností jako zdrojem všech základních práv (např. nálezy sp. zn. II. ÚS 2268/07; I. ÚS 1586/09), protože zde o lidské důstojnosti mluví jako o hodnotě ukotvené v samých základech celého řádu základních práv a také jako

---

¹⁵² ROSENKRANZOVÁ, Olga. In ROSENKRANZOVÁ, Olga a kol. *Praktikum z právní metodologie*. Praha: Leges, 2017, s. 101.

o nejvyšší hodnotě stojící v základu celého českého právního řádu, jakož i ústavního pořádku.

V čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN určená důstojnost člověka má nepochybně také i podobu objektivní hodnoty.

Ústavní soud SRN pojímá lidskou důstojnost jako objektivní hodnotu ve své judikatuře taktéž (např. BVerfGE 56, 216). Ovšem i on, podobně jako jeho český protějšek, mísí chápání důstojnosti jako objektivní hodnoty s jejím chápáním jako zdroje lidských práv (např. BVerfGE 6, 32; BVerfGE 87, 209), když ji označuje za nejvyšší hodnotu Základního zákona a nosný ústavní princip v systému základních práv.

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že je lidská důstojnost chápána jako objektivní hodnota v českém i německém právu. Ústavní soudy obou zemí však často přistupují také k jejich mísení s pojetím důstojnosti jako zdroje lidských práv.

3.1.3 Subjektivní právo

Lidská důstojnost v podobě subjektivního práva je v českém právním řádu ukotvena v čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud ČR ve své judikatuře důstojnost člověka pojímá také optikou samostatného subjektivního práva. Často však přistupuje k jeho smíšení s formami objektivní hodnoty či zdroje všech základních práv.

O tom, zda v čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN ukotvenou nedotknutelnost lidské důstojnosti můžeme chápat také jako subjektivní právo, se dodnes na německé akademické půdě vedou spory. Lze nalézt řadu odborných komentářů stavějících se na stranu pojetí zde stanovené důstojnosti člověka jako pouze objektivní hodnoty (Günter Dürig, Horst Dreier), ale také existuje mnoho jiné komentářové literatury, která zastává názor, že má lidská důstojnost dvojakou podobu, a sice hodnoty a zároveň subjektivního práva (Ingo Von Münch a Philip Kunnig, Hans Jarass a Bodo Pieroth).

Ústavní soud SRN ponechával tuto otázku otevřenou, avšak již v jeho judikatuře lze najít příklonění se také k subjektivně-právní povaze lidské důstojnosti.¹⁵³

Na závěr je tedy nutno podotknout, že česká ústavně-právní úprava přímo zakotvuje lidskou důstojnost jako subjektivní právo. Oproti tomu na německé straně takovéto explicitní určení nenalezneme a musíme se po konečné odpovědi pít v odborné literatuře. Ta je však nejednotná a lze tedy uzavřít, že v německém právním prostoru stále nedošlo ke shodě v této otázce.

---

¹⁵³ BVerfGE 12, 113 (123).

3.2 Ochrana lidské důstojnosti proti ústavním změnám

Česká Ústava poskytuje ochranu tzv. podstatným náležitostem demokratického právního státu, když v čl. 9 odst. 2 říká, že jejich změna je nepřípustná. Tyto podstatné náležitosti demokratického právního státu však nijak blíže nekonkretizuje. Je tedy úkolem judikatury obsah této formulace naplnit a ukázat, jaké konkrétní náležitosti demokratického státu pod tuto ústavní ochranu spadají.

Ústavní soud ČR tak učinil v nálezu sp. zn. II. ÚS 2268/07, kde přímo, explicitně vyjmenoval lidskou důstojnost jako jednu z podstatných náležitostí demokratického právního státu. S tímto tvrzením souhlasí také akademická půda (viz. např. Maxim Tomoszek)¹⁵⁴. Ochrana lidské důstojnosti tedy spadá do tzv. materiálního jádra ústavy a je ústavními změnami nedotknutelná.

Základní zákon SRN ve svém čl. 79 odst. 3 jasně stanovuje, že změna tohoto zákona, která by se dotkla v čl. 1 ukotvených principů, a tudíž i ochrany lidské důstojnosti, je nepřípustná. Tato „klauzule věčnosti“ nám tedy přímo určuje, že je lidská důstojnost ústavními změnami nedotknutelná.

Tento fakt potvrzuje i právní naukou vyvozená teorie, dle které je prostřednictvím čl. 1 odst. 1 Základního zákona SRN lidská důstojnost jako nadpozitivní hodnota vyjmuta i z moci samotného lidu představujícího zdroj veškeré moci ve státě.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že lidská důstojnost je chráněna proti ústavním změnám jak v českém, tak v německém právu. Na české straně však došlo k potvrzení tohoto faktu až judikaturou Ústavního soudu ČR, kdežto v německém právním prostředí vyplývá tato nedotknutelnost již ze samotného Základního zákona SRN.

3.3 Lidská důstojnost jako právo relativní, nebo absolutní

Ústavní soud ČR pojímá lidskou důstojnost ve smyslu práva absolutního. Ve své judikatuře (např. nálezy sp. zn. I.ÚS 1041/17; I. ÚS 1586/09) o ní hovoří jako o hodnotě horizontálně neporovnatelné s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami a pokládá ji za ústavní hodnotu nadřazenou všem ostatním. Také odborná veřejnost ji pokládá za absolutní (viz. Eliška Wagnerová)¹⁵⁵, ačkoliv se vyskytují i odchylné názory (viz. překlad

---

¹⁵⁴ TOMOSZEK, M. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*, s. 121.

¹⁵⁵ WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 906 s.

článku Roberta Alexyho).¹⁵⁶

Ústavní soud SRN klade lidskou důstojnost také do roviny absolutního práva. Vyplývá tak z jeho judikatury (BVerfGE 93/266; BVerfGE 75/369), ve které označuje lidskou důstojnost za kořen všech základních práv, který nelze poměřovat s žádným jiným základním právem a který působí jako absolutní mantinel bez možnosti srovnávání s jinými statky. Odborná veřejnost tíhne k tomuto absolutnímu pojetí lidské důstojnosti také (viz. Günter Dürig¹⁵⁷), ale i v ní se najdou výjimky, které toto chápání důstojnosti člověka zpochybňují a přiklání se spíše k její relativní povaze.¹⁵⁸

V konečném důsledku je tak zřejmé, že jak ústavní soudy, tak odborná veřejnost obou zemí se přiklání k absolutnímu pojetí lidské důstojnosti. Nelze však opomenout, že jak v České republice, tak ve Spolkové republice Německo se vyskytují i opoziční názory klonící se k relativnímu chápání důstojnosti člověka.

---

¹⁵⁶ ALEXY: Lidská důstojnost...

¹⁵⁷ DÜRIG: *Kommentar zum Grundgesetz...*, Art. 1, s. 9.

¹⁵⁸ ALEXY: Lidská důstojnost...

Závěr

Rozborem přístupu k lidské důstojnosti v českém a německém právním prostředí jsem došel k závěru, že jsou si tyto dva právní systémy v dané otázce velmi podobné.

Zaprvé je důstojnost člověka chápána jak českým, tak i německým ústavním soudnictvím a odbornou veřejností jako zdroj všech základních práv, objektivní hodnota i konkrétní subjektivní právo. Často dochází taktéž na obou stranách ke směřování těchto konceptů navzájem. Odlišnost mezi těmito dvěma národními úpravami spočívá zejména ve faktu, že právo na ochranu lidské důstojnosti je v ČR výslovně právně upraveno jako objektivní hodnota a jako subjektivní právo zvlášť. V SRN má jednoznačnou právní úpravu především v objektivní hodnotě a její subjektivně-právní charakter je dovozován až odbornou veřejností.

Zadruhé je ochrana důstojnosti v ČR i v SRN zařazena mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu a jako taková je chráněna proti možným ústavním změnám. Rozdíl tkví v tom, že na české straně byl tento princip potvrzen až judikaturou Ústavního soudu, kdežto na straně německé je takováto ochrana výslovně ukotvena již v samotném Základním zákoně SRN.

Zatřetí je lidská důstojnost chápána v obou právních prostorech především jako absolutní právo nepřipouštějící poměrování. Ovšem vyskytují se i menšinové názory příklánějící se k jejímu relativnímu pojetí, a to na obou stranách.

Dle mého názoru je ochrana důstojnosti člověka skutečně objektivní hodnotou, jakýmsi cílem a nepřekročitelnou hranicí střežící činnost státní moci. Souzním s Dürigovými slovy o tom, že lidská důstojnost je cíl a ostatní konkrétní subjektivní práva jsou prostředky, které její ochranu umožňují. Každé subjektivní základní právo má v sobě kousek lidské důstojnosti. Pojetí důstojnosti jako samostatného subjektivního práva ji dle mě může nebezpečně a zbytečně bezbřeze rozšiřovat a v konečném důsledku vést až k omezení svobody člověka. A to by nakonec jeho důstojnost snížilo, neboť dle mě důstojnost a svoboda jednotlivce kráčí rovnocenně vedle sebe a jako spojené nádoby tvoří základ toho, co dnes chápeme jako demokratický právní stát.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016. 608 s.
- BLÖMACHER, Sabine. *Die Menschenwürde als Prinzip des deutschen und europäischen Recht. Kohärenz der Konzepte?*. Berlín: Duncker & Humblot, 2016. 321 s.
- ENDERS, Christoph. *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1997. 532 s.
- FABIO, Udo Di. *Der Schutz der Menschenwürde durch Allgemeine Programmgrundsätze*. Institut für Politik und Öffentliches Recht der Ludwig-Maximilians-Universität München, 1999. 103 s.
- HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost. Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019. 123 s.
- LEIBHOLZ, Gergard, MANGOLDT, Hermann. *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1951. 941 s.
- LÉKO, Kristián, BLAŽKOVÁ, Kristina, CHMEL, Jan. *Zahraniční vlivy a srovnávání v ústavním právu*. Praha: Leges, 2017. 128 s.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011. 276 s.
- MOLEK, Pavel. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014. 286 s.
- NEUMANN, F. L., NIPPERDEY, H. C., SCHEUNER, U. *Die Grundrechte, Band II*. Berlin: Duncker & Humblot, 1954. 639 s.
- OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Leges, 2013. 240 s.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda*. 2. díl, *Ústavní právo české republiky*. Praha: Leges, 2015. 1152 s.
- PREUSS, Ondřej. *Klauzule věčnosti: je možné odstranit liberální demokracii?*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. 271 s.
- ROSENKRANZOVÁ, Olga. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filosofická perspektiva. Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges, 2019, 171 s.
- ROSENKRANZOVÁ, Olga a kol. *Praktikum z právní metodologie*. Praha: Leges, 2017. 112 s.
- TOMOSZEK, Maxim. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015. 192 s.

Komentáře

DREIER, Horst a kol. *Grundgesetz. Kommentar*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 2010 s.

DÜRIG, Günter. In MAUNZ-DÜRIG, *Kommentar zum Grundgesetz*. Mnichov: C. H. Beck, 1993.

JARASS, Hans D., PIEROTH, Bodo. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar*. Mnichov: C. H. Beck, 2004. 1443 s.

MÜNCH, Ingo, KUNIG, Philip. *Grundgesetz-Kommentar. Band 1*. Mnichov: C. H. Beck, 1992. 1104 s.

RYCHETSKÝ, Pavel a kol. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1196 s.

SCHMIDT-BLEIBTREU, Bruno, KLEIN, Franz. *Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Neuwied, Darmstadt: Luchterhand, 1980. 1393 s.

WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. 931 s.

Příspěvky ve sborníku

MOROZOVÁ, Helena. *Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku*. In VEČEŘA, Miloš, STACHOŇOVÁ, Monika, HAPLA, Martin (eds). *Weyrův den právní teorie*. Masarykova Univerzita Brno, 2015, s. 16 – 23.

Články v odborných časopisech

KOPA, Martin. *Soudní přezkum výkladu a použití neurčitých právních pojmů správními orgány – in dubio pro lebertate v praxi?*. *Právní rozhledy* 1/2016, s. 26.

ALEXY, Robert. *Lidská důstojnost a princip proporcionality*. *Právník*, 2015, č. 11, s. 867–878.

Právní předpisy

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100 - 1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 13. Juli 2017 (BGBl. I S. 2347) geändert worden ist.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Listina základních práv a svobod, republikována usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České

republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura

BVerfGE 107, 275.

BVerfGE 6, 32.

BVerfGE 87, 209.

BVerfGE 93, 266.

BVerfGE 45, 187.

BVerfGE 56, 216.

BVerfGE 12, 113.

BVerfGE 27, 1.

BVerfGE 30, 1.

BVerfGE 75, 369.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. ledna 2014, sp. zn. I. ÚS 3326/13.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. června 2015, sp. zn. I. ÚS 1119/15.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. února 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. září 2016, sp. zn. I. ÚS 190/15.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. května 2015, sp. zn. Pl. ÚS 55/13.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. září 2016, sp. zn. IV. ÚS 3183/15.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. listopadu 2005, sp. zn. I. ÚS 453/03.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. září 2017, sp. zn. I. ÚS 1041/17.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. září 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 10. září 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. listopadu 2008, sp. zn. Pl. ÚS 19/08.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá porovnáváním pojetí pojmu lidské důstojnosti v české a německé právní vědě. Stručně shrnuje historický vývoj tohoto fenoménu v daných zemích a jeho legislativní ukotvení v jednotlivých právních řádech. Zaměřuje se především na to, zda je důstojnost člověka v těchto dvou právních prostorech chápána jako zdroj všech základních práv, objektivní hodnota, či konkrétní subjektivní právo. Zkoumá také, jakými mechanismy je ochrana důstojnosti bráněna proti případným ústavním změnám a zda je jednotlivými doktrínami chápána jako právo absolutní, či relativní. Za těmito účely pracuje diplomová práce především s judikaturou ústavních soudů, komentáři a právníckými monografiemi obou zemí.

Abstract

The diploma thesis deals with the comparison of the concept of human dignity in Czech and German jurisprudence. It briefly summarizes the historical development of this phenomenon in the two countries and its legislative anchoring in the respective laws. It primarily focuses on whether the dignity of a person in these legal systems is understood as a source of all fundamental rights, an objective value, or a specific subjective right. It also examines the mechanisms for protecting dignity against possible constitutional changes, and whether dignity is understood to be an absolute or relative right by individual doctrines. For these purposes, the thesis deals predominantly with the case law of the constitutional courts, commentaries and legal monographs of the two countries.

Klíčová slova

lidská důstojnost, komparace, základní práva, objektivní hodnota, subjektivní právo, zdroj všech základních práv, absolutní a relativní práva, objektová formule

Key words

human dignity, comparation, fundamental rights, objective constitutional value, subjective right, root of all rights, absolute and relative rights, object formula